

SUFRAGISME I MOVIMENTS SOCIALS FEMENINS

Andrea Moreno
2n Batxillerat
Institut de Pallejà

*“No desitjo a les dones que tinguin poder
sobre els homes, sinó sobre elles mateixes”*

Mary Wollstonecraft

*“El feminisme és una forma de viure
individualment i de lluitar col·lectivament”*

Simone de Beauvoir

ÍNDIX

1.	Resum i abstract	4
2.	Introducció	5
3.	Part teòrica	
3.1.	Situació de la dona fins l'edat moderna	8
3.2.	Olympe de Gouges	
3.2.1.	La seva biografia	11
3.2.2.	<i>La declaració dels drets de la dona i de la ciutadana</i>	14
3.2.3.	Anàlisi de la declaració	15
3.2.4.	Aportació de la declaració	21
3.3.	Mary Wollstonecraft	
3.3.1.	La seva biografia	22
3.3.2.	<i>Vindicació dels drets de la dona</i>	25
3.4.	Sufragisme americà	
3.4.1.	Introducció al sufragisme americà	29
3.4.2.	Convenció de Seneca Falls	31
3.4.3.	Anàlisi de la Declaració de Seneca Falls	34
3.4.4.	Conclusió Declaració Seneca Falls	39
3.5.	Sufragisme anglès	
3.5.1.	Introducció	41
3.5.2.	El moviment	43
3.6.	Sufragisme espanyol	50
3.7.	Moviments socials femenins	52
3.7.1.	Àvies plaça de maig	52
3.7.1.1.	La cerca	55
3.7.1.2.	Fi de la dictadura fins l'actualitat	57
3.7.2.	Dones de negre	58
3.7.3.	Ruta Pacífica de les dones colombianes	60
3.7.4.	Organització Femenina Popular	62
3.8.	Sufragisme i moviments socials femenins	64

4.	Part pràctica	
4.1.	Entrevista a Susanna Tavera	65
4.2.	Entrevista a Laura Badillo	69
4.3.	Anàlisi pel·lícula "Les sufragistes"	73
5.	Conclusions	78
6.	Bibliografia	81

RESUMEN

Este trabajo aborda principalmente el estudio del primero y más importante movimiento feminista: el sufragismo. A lo largo de la historia las mujeres fueron tratadas como ciudadanas de segunda categoría, otorgándoles en la sociedad un papel secundario, sin posibilidad alguna de llegar a obtener una igualdad de derechos respecto a los hombres. Pero, a finales del siglo XIX surge un movimiento femenino que intenta romper con todo esto: el sufragismo. Este, defiende que dicha ruptura se conseguirá otorgando a la mujer el derecho a voto y a la educación entre otras cosas. Fueron muchos años de reivindicaciones sufragistas hasta que estas obtuvieron tanto poder que los gobiernos se vieron obligados a darles el voto. Una vez conseguidos los objetivos sufragistas surgieron de su acción diferentes movimientos femeninos para reivindicar y la situación de las mujeres dependiendo de cada contexto y cada cultura a lo largo del s.XX, por lo tanto también se mencionarán alguno de ellos este trabajo.

Palabras clave: derecho a voto, mujeres, sufragio, conciencia de género

ABSTRACT

The aim of this work is to study the first and the most important feminist movement: the suffragism. Along the history the women were treated like a second-class citizen, giving them a secondary role in the society. But at the end of XIX century emerged a feminist movement that wanted to break this secondary role of the woman at the society, this movement was the suffragism. Suffragism defended that giving the vote to the women would break all the inequalities that they suffered. Were so many years of suffragism vindications until they had so many power that the governments were forced to give them the vote. After achieving the goals of the suffragism, different feminine movements come up from their action, to fight against the inequalities in different context and culture from a present level, therefore we'll mention them on this work.

Key words: suffragism, feminism, right to vote, suffrage, gender awareness

INTRODUCCIÓ

El treball suposa molta feina i dedicació, és per això que volia escollir un tema que m'agradés com per investigar tot un estiu i pràcticament un trimestre sencer. Al principi vaig començar molt perduda i em va costar molt decidir un tema. M'havia plantejat moltes idees però a l'hora de la veritat cap d'elles em convencien del tot o no era gaire viable. El que sí tenia clar era que el volia fer sobre les dones i que alhora em fos un tema desconegut però que al mateix temps m'agradés.

Des que vaig començar a conèixer el feminisme va ser un àmbit que sempre m'ha cridat molt l'atenció i que m'ha agradat investigar cada cop més i més. Em sembla fascinant que a partir de la nostra identitat de gènere com a dones, ens puguem unir en col·lectivitat per tal de lluitar contra les injustícies i opressions del sistema, buscant així la nostra lliberació i empoderament.

Un tarda d'un diumenge qualsevol, vaig començar a veure la pel·lícula anomenada "Las sufragistas", la qual narra la realitat d'una treballadora d'una fàbrica que decideix unir-se a la causa sufragista anglesa. La pel·lícula que vaig començar sense cap expectativa, em va captivar completament i a l'acabar-la ja tenia molt clar quin seria el tema sobre el qual efectuaria el meu treball de recerca: La principal reivindicació femenina que lluitava fonamentalment pel dret a vot de les dones, el sufragisme i també fer esment dels principals moviments socials femenins, reivindicacions que lluiten des d'un pla més actual per la consecució i defensa de diferents drets femenins.

Em va semblar un bon tema, ja que m'era totalment desconegut i no sabia que darrere de la consecució del vot femení hi havia tot un moviment tan gran i amb tanta repercussió com el sufragisme. Abans de la investigació donava per fet que el vot de les dones havia arribat amb la il·lustració, que va significar l'ampliació dels drets dels ciutadans, el que no sabia era que les dones no eren considerades ciutadanes. I també em va semblar un bon tema perquè volia reivindicar la història de les dones, els drets que hem aconseguit gràcies a les vides i els esforços de moltes d'elles, cosa que hem d'agrair cada cop que anem a votar, que tenim accés a l'educació o inclús tasques tan quotidianes com tenir un treball digne.

El meu treball gira entorn de dues hipòtesis: la primera, és si el fet que les dones no tinguéssim el dret al vot no restava només en un tema polític sinó que és la conseqüència d'una societat patriarcal, vull arribar a conèixer els motius pels quals a les dones se'ns ha denegat el dret a vot al llarg de la història i demostrar que no només resta en una qüestió

política, sinó que va ser degut al fet que a les dones se'ns considerava ciutadanes de segona categoria, i per la qual cosa no podíem accedir a oportunitats i drets que tenien els homes tals com l'educació, la propietat o el vot. I la segona hipòtesi que vull demostrar és que els moviments feministes tenen tots unes característiques comunes, que tots es troben formats i lluiten per uns objectius comuns.

Un altre dels meus objectius era que un cop finalitzat el treball hagués donat a conèixer la situació que hem viscut les dones al llarg de la història i les reivindicacions per tal de lluitar contra aquestes dificultats. Almenys saber que he contribuït en què la gent del meu voltant que no sabia que era el sufragisme, igual que jo no sabia en què consistia en començar el treball, tingués una idea més clara del que és i el perquè de la seva lluita.

Per tal d'arribar als meus objectius del treball, l'he dividit en dues parts: una teòrica on exposaré dues precursoras del sufragisme, que van aportar grans obres al feminisme: Olympe de Gouges i Mary Wollstonecraft. Pel que fa al sufragisme tractaré els dos primers casos que es van donar, l'americà i l'anglès, i per mostrar també la situació a Espanya he volgut mostrar breument el cas espanyol. Finalment, s'exposaran diferents reivindicacions femenines organitzades en diferents moviments socials, que lluiten des d'un pla més actual per diferents drets que encara ens falta per aconseguir a les dones o denunciar diferents situacions socials relacionades amb aquest sexe. I la segona part tracta d'una part pràctica, on s'exposaran dues entrevistes que he efectuat a dues expertes sobre la matèria, Susana Tavera que és professora de la universitat de Barcelona experta en sufragisme i Laura Badillo, experta en moviments socials femenins i participant del moviment colombià Ruta Pacífica. També en aquesta part he efectuat una anàlisi sobre la pel·lícula que em va inspirar a fer aquest treball anomenada "Las sufragistas".

La informació ha sigut extreta en gran part d'Internet on he trobat diferents tesis, estudis i articles d'experts en la matèria que m'han ajudat a redactar tot el treball. També m'han ajudat a completar la informació les diferents entrevistes efectuades i la pel·lícula mencionada anteriorment.

He enfocat el meu treball des del punt de vista històric, no volia analitzar profundament la política, sinó que volia extreure conclusions històriques sobre quins van els factors que van permetre l'aprovació del vot femení, així com investigar quines són les preocupacions més actuals des del feminisme que es reflecteixen en diferents moviments socials femenins.

Finalment, vull agrair a la persona amb la qual l'elaboració d'aquest treball no hagués sigut possible: la meva tutora de treball de recerca Rosa Coso, qui m'ha proporcionat molta informació i m'ha aconseguit el contacte de les entrevistades per la part pràctica. També vull agrair a la Susana Tavera per la seva predisposició a contestar a les preguntes de l'entrevista sobre el sufragisme i també vull agrair a la Laura Badillo, qui encara que es trobés de viatge va accedir a contestar les qüestions sobre la Ruta Pacífica.

SITUACIÓ DE LA DONA FINS L'EDAT MODERNA

Per tal de poder determinar i comprendre la situació viscuda per les dones sufragistes a l'Edat Moderna cal entendre la societat i el model establert per aquesta mateixa des de la prehistòria, ja que les dones sufragistes lluitaven per uns drets que havien estat reprimits com a conseqüència de la instauració del patriarcat.

La societat en la qual s'ha viscut sempre és una societat patriarcal, entesa com la situació de distribució desigual del poder entre homes i dones en el que els homes tenen preeminència en diversos aspectes, com per exemple el sufragi, violència de gènere, desigualtats salarials... A partir d'aquest patriarcat neixen també els rols de sexe, determinant així a la població i perpetuant aquest tipus de societat.

Així mateix, el patriarcat parteix de la divisió de les categories biològiques entre els homes i les dones establint el que és femení i masculí, justificant la divisió notòria entre els drets i les desigualtats entre homes i dones.

Podem determinar l'origen del patriarcat en la prehistòria, com bé afirma Gerna Lerner a la seva obra *La creació del patriarcat* (1886). Aquesta va elaborar una hipòtesi sobre l'origen d'aquest tipus de societat i va arribar a la conclusió que el seu origen es trobava en el fet que la unitat social bàsica de la prehistòria era formada per les dones i els seus fills. Com a conseqüència de l'alta taxa de mortalitat de les criatures trobem la primera divisió de tasques, elaborant les així les dones tasques que es poguessin compaginar amb la criança dels seus fills mentre que els homes elaboraven tasques relacionades amb la caça i la defensa del grup.

Amb el pas del temps trobem el desenvolupament de l'agricultura i la ramaderia, i amb aquest fet trobem el control total per part dels homes dels excedents i la reproducció femenina. També cal destacar que a causa del fet que els homes com s'ha mencionat anteriorment es reservaven exclusivament a les seves activitats a la caça, disposaven de més temps lliure i d'oci permetent així el desenvolupament d'oficis i rituals que els hi atorguessin més poder. El domini de tots els aspectes de la vida per part de la població masculina determina la dominació del sexe masculí cap al femení.

És a partir d'aquí que el sexe femení és vist des d'un prisma inferior i dèbil respecte als homes, sent així oprimat i limitat per la societat. Trobem un clar exemple de la situació

femenina en les civilitzacions per excel·lència del món antic: Grècia i Roma.

Tant en la societat grega com a la romana es marcarà clarament la diferència entre els homes i les dones, justificant i basant els seus arguments en què la naturalesa i els déus els han creat diferents i per la qual cosa no poden executar les mateixes tasques ni tenir els mateixos drets. La imatge de la dona es basa en el fet que té menys força física, dèbil i és impulsiva, per la qual cosa el seu lloc és la llar cuidant dels infants. Per contrari, la imatge de l'home es basa en el fet que té una força superior i més capacitat d'autocontrol assignant-se així activitats exteriors. Aquest pensament es reflectia en tots els nivells de la societat, fins i tot al jurídic i al filosòfic: "En cualquier tipo de animal, siempre la hembra es de carácter más débil, más maliciosa, menos simple, más impulsiva y más atenta a ayudar a las crías" Deia el filòsof grec Aristòtil.

Però també trobem a les prostitutes, un petit sector de la societat el qual es dedicava a la prostitució i era el sector femení més lliure comparat amb la resta de les dones de la societat grega. Destaquem el paper de les Hetairae, les prostitutes de més luxe i els seus clients acostumaven a ser homes cultes i de l'alta esfera de la societat. Eren les úniques dones de Grècia que eren independents i que podien administrar els seus béns.

Assistien a les reunions o debats filosòfics acompanyant als seus clients. Moltes dones es feien Hetairae per tal d'assistir a aquests banquetes obtenint així l'educació la qual era privada a la resta de les dones. Un exemple va ser Aspasia, amant de Pericles¹ va arribar a assistir a reunions amb persones tan influents com Sòfocles², Fidies³ i Sòcrates⁴. Aspasia va arribar a influir tant que com es reflecteix a l'obra *Vida de Pericles* de Plutarc textualment es diu que << Domina als homes polítics més eminents i inspira als filòsofs un interès res despreciable >>.

Les dones romanes disposaven de més llibertat que les gregues, però la participació política i ciutadana seguia estant vetada pel sector femení. No disposaven de nom propi, ja que adoptaven el del seu pare però en femení. Disposaven d'educació dirigida cap a ser bones esposes aprenent cant, matemàtiques, poesia i costura.

Al contrari que les gregues, a les dones romanes sí que els hi estava permès sortir al carrer, però solament acompanyades per un home, podien anar al mercat, participar en jocs i espectacles amb la condició que havien de portar el cap cobert com a senyal de pudor i que es trobaven casades.

---

¹Pericles va ser un influent polític i orador d'Atenes al moment de màxima esplendor de la ciutat.

²Sòfocles va ser un poeta tràgic grec, entre les seves obres destaca *Edip Rei*.

³Fidies va ser un dels més famosos escultors de l'antiga Grècia.

⁴Sòcrates va ser un filòsof grec considerat com un dels més importants de la història antiga.

Amb la instauració de l'Edat Mitjana predominen els ideals de la religió cristiana i d'un model de conducta concrets. A través de la lectura de la Bíblia podem observar la repressió i la discriminació cap al sexe femení. El cristianisme estableix un model de conducta concret, el que s'entén com bo comportament el que comporta la submissió femenina.

Amb el cristianisme perdura la imatge de la dona donada des de l'antiguitat com la cuidadora de la casa, submissa, pura i relegada a l'àmbit domèstic. Aquest model de dona apareix a tot tipus de llibres com per exemple de medicina, de conducta, de filosofia...

El paper de la dona determinat per la religió es troba lligat a l'exercici moral, a la maternitat i a la família, justificant-se en què cada sexe havia estat creat per Déu amb uns objectius determinats. Com a l'antiguitat la dona es trobava sotmesa a un home en tots els àmbits de la vida, negant així la possibilitat de possessió de terres, la negació de la participació pública, desigualtats quant al salari, negació a accedir als gremis...

La instauració de l'Edat Moderna va afectar més negativament encara a la situació de les dones. El descobriment d'Amèrica, l'augment dels poders de l'estat, la pèrdua de poder de l'església i l'aparició de l'Humanisme⁵ va suposar una sèrie de canvis i la instauració del Renaixement. Però el Renaixement va afavorir solament al sector masculí, que van veure millorades les seves possibilitats educatives i laborals, al contrari que les dones les quals no van poder accedir a l'educació humanista.

A partir d'aquí les diferències socials entre dones i homes van ser clarament més que notòries i trobem la presència de diferents dones que van reivindicar els seus drets, com és el cas d'Olympe de Gouges o de Mary Wollstonecraft.

---

⁵L'Humanisme va ser un moviment de renovació sorgit a Itàlia al s. XIV i que es va expandir a Eurpa durat els segles XV i XVI. Es basa en el retorn a l'estudi clàssic i la importància de l'home com a persona individual, passant d'una concepció teocèntrica a antropocèntrica.

OLYMPE DE GOUGES

BIOGRAFIA

Marie Gouzes, més coneguda com a Olympe de Gouges va néixer a Montauban el 7 de maig de 1748. Va contraure matrimoni a l'edat de 17 anys amb un home molt més gran que ella, quedant posteriorment viuda amb un fill (Pierre, nascut l'any 1766) d'aquell mateix matrimoni.

Retrat d'Olympe de Gouges.

El 1788 va decidir canviar la seva vida i es va traslladar a París.

Decideix canviar-se de nom, ja que es nega a ser coneguda com "la viuda d'Aubray". Renuncia al nom del seu marit (Aubray), al cognom del seu pare (Gouze) i decideix prendre el nom de la seva mare, Olympe. A partir de la seva arribada a París decideix estudiar de manera autodidàctica, dirigeix una companyia de teatre i es mostra molt activa políticament.

Gràcies a la reclamació d'una herència per ser la filla del marquès de Jean-Jacques Le Franc de Pompignan va passar d'una situació social marginal a una condició de noblesa. Encara que la seva condició era de filla il·legítima, això no va ser un impediment per la seva reivindicació com a dona.

Aquest canvi de nom es pot interpretar com a simbòlic, ja que el canvi de nom representa una espècie un naixement que permet a Marie ser una nova dona, una dona independent, que trenca amb les regles establertes, que no necessita cap home per viure i el més important: que lluita i reivindicativa pels drets de les dones.

Olympe de Gouges no només resta en la seva condició com a escriptora, sinó que també freqüenta els salons parisencs entrant en contacte amb l'elit intel·lectual de l'època. Això provoca una important reflexió per part de Gouges sobre la societat, la seva condició com a dona i els problemes amb la condició de les dones.

Aquesta reflexió la porta a elaborar una sèrie d'ideals propis, que per aquesta època considerats radicals. Parteix des de la seva concepció com a dona per tal de criticar aspectes de la societat considerats per ella inestables i injustos amb una mirada completament crítica.

Va escriure diferents obres de teatre, entre les quals destaquem *L'esclavade des noirs* publicada el 1792 però no va ser el 1785 que es va estrenar al Comédie-Française⁶ sota el títol de *Zamore et Mirza*. Aquesta obra alertava sobre la condició dels esclaus negres, però els actors de la Comédie Française es van negar a representar-la, ja que el teatre depenia econòmicament de la Cort de Versalles, i moltes de les famílies que pertanyien a la cort s'havien enriquit amb el negoci d'esclaus. A més, la possessió i el control de les colònies franceses suposava el 50% del comerç exterior. Com a conseqüència de l'obra, de Gouges va ser empresonada a la Bastilla gràcies a una lettre de cachet⁷ però va poder ser llibertada al cap de poc temps gràcies a la intervenció d'alguns dels seus coneguts.

També escriu obres que tenien com a protagonista el sexe femení, criticant diferents aspectes o situacions injustes que observava des de la seva perspectiva de gènere, com exemple *Mujer Misántropa, la necesidad del divorcio* (1790), *Madame Valmont* (1784), *el retrato de la mujer* (1791), *el romance de la mujer escritora...* Però en la seva obra també trobem aspectes autobiogràfics escrivint sobre si mateixa, com per exemple a *Olympe de Gouges: defensora no oficial de Luis Capet* (1792) o *Olympe de Gouges en el Tribunal Revolucionario* (1793).

Amb la revolució la seva obra *L'esclavade des noirs* va poder ser representada a la Comédie Française, encara que va tenir moltes crítiques com a conseqüència que la mentalitat colonial va mantenir una postura forta i immutable davant la defensa de l'esclavitud. Posteriorment va escriure també *Réflexions sur les hommes nègres* la qual li va permetre entrar al club des amis des noirs, sent una de les membres.

Davant les seves obres la societat no es mantenia neutral, és més, els principals dirigents del moviment abolicionista com per exemple l'abat Gégorie i el diputat Brissot van deixar constància de l'admiració sentida per Olympe de Gouges per la defensa dels grups més desfavorits.

A partir d'aquí trobem el seu clímax de la carrera professional d' Olympe de Gouges com a escriptora i artista, ja que va elaborar diferents pamflets amb els seus corresponents follets que dirigia periòdicament a representants de les 3 primeres legislatures de la Revolució, a clubs patriòtics i a personatges de l'època admirats per Olympe, com per exemple Mirabeau, Necker o La Fayette. També va fundar diferents Societats Fraternes on es promovia la

⁶la Comédie-Française es un teatre situat al primer arrondissement de París. Va ser fundat per un decret de Lluís XIV el 24 d'agost de 1680 per unir a les famoses dues companyies més famoses de teatre de l'època.

⁷Una lettre de cachet va ser durant l'antic règim absolutista de França una carta que permetia transmetre una ordre del rei. Aquesta comportava directament empresonament, expulsió o desterrament. Al obtenir aquesta carta la persona no era jutjada, sinó que s'executava directament l'ordre que estipulava la carta.

igualtat permetent l'entrada a ambdós sexes.

Plasma a les seves obres la seva ideologia i diferents crítiques socials, tant al teatre com a les seves novel·les, reflectint així les contradiccions que van sorgir a la revolució, qüestiona la importància del gènere i gràcies als seus textos proporciona una sèrie d'ideals innovadors i mai vistos a l'època. L'exercici de la paraula és la seva particular pràctica política.

De Gouges compartia amb Montesquieu l'ideal de la separació de poders. A l'esclat de la revolució va defensar en un primer moment la monarquia constitucional, però en l'observar que la revolució triomfava es va decidir cap a la causa republicana i es va oposar a l'agillotament del rei Lluís XVI. Es va unir a la causa dels girondins criticant durament el pla polític de Marat i Robespierre.

Posteriorment de la caiguda del poder dels girondins⁸ el juny de 1793, de Gouges es mantenia ferma i fidel als seus ideals, fet que va provocar que l'agost d'aquell mateix any fos detinguda sota l'acusació de ser l'autora d'un pamflet progirondí.

Gràcies al fet que es trobava ferida va ser transferida a una infermeria carcel·lària. De Gouges va empenyorar les seves joies per aconseguir una petita quantitat de diners per tal de ser traslladada a una pensió burgesa on es trobaven els presoners de l'alta societat.

Com a defensora de la igualtat i justícia Olympe de Gouges volia ser jutjada als tribunals, i per això va utilitzar la seva arma dels pamflets els quals van tenir una gran repercussió, aquests van ser "Olympe de Gouges al tribunal revolucionari" i "una patriota perseguida". Gràcies a aquests textos (els seus últims) va aconseguir arribar a ser jutjada.

Finalment, al 2 de novembre de 1793 va ser portada al tribunal revolucionari amb la negació de la disposició d'un advocat. La condemna, va ser la pena de mort, per la defensa d'un estat federal seguint els ideals girondins. Va ser guillotina l'endemà del judici, el 3 de novembre. Segons fonts primàries entre les quals destaca el periòdic contrarevolucionari "Le Journal" Olympe de Gouges va pujar a la guillotina amb valor i dignitat, orgullosa de tots els actes executats en la seva vida.

---

⁸Els girondins és el nom atorgat al grup polític de caràcter moderat de l'Assemblea nacional a la revolució francesa. Van governar la república francesa durant els anys 1792 i 1793. La majoria dels seus membres eren intel·lectuals de la burgesia rica.

LA DECLARACIÓ DELS DRETS DE LA DONA I LA CIUTADANA (1791)

La declaració dels drets de la dona i la ciutadana va ser escrita per Olympe de Gouges el 1791 com a forma de protesta a la declaració escrita el 1789, *La declaració dels drets de l'home i del ciutadà* (vegeu annex I) que exclouia a les dones dels drets proposats a aquesta declaració, ja que aquestes no eren considerades ni social ni políticament ciutadanes.

Per tal de comprendre l'exclusió que van patir les dones de qualsevol dret social cal tenir en compte la filosofia Romàntica del moment, d'un caràcter profundament misogin liderada bàsicament per Hegel⁹, Schopenhauer¹⁰ i el que més afecta d'una forma directa a Olympe: Rousseau.

Aquesta filosofia misògina basa els seus arguments en la complementarietat d'ambdós sexes per justificar les diferències i desigualtats en tots els àmbits, és a dir, un sexe era el dèbil (dona) i l'altre el fort i l'independent (home) i l'últim ha de cuidar i vetllar per la seguretat del dèbil, mentre que aquest l'ha de recompensar executant totes les tasques "banals" i considerades per la societat inferiors. Aquest conjunt d'idees es va traduir a l'època en dos models educatius diferents: el de l'home el qual rebia tota l'educació formal, per tal que pogués prosperar al futur i fos independent i el de la dona la qual rebia l'educació "moral" per tal de situar-la en un rol secundari en la societat i que es veiés obligada a dependre directament d'un home.

És per això que a l'esclat de la revolució francesa el 1789 s'elabora una declaració que reivindica els drets dels ciutadans francesos¹¹. La seva redacció marca el final de l'Antic Règim i crea la nova era del triomf de la Revolució. Per tant, aquesta declaració dota a tots els homes d'uns drets inalienables i naturals, garantint a tots els homes "llibertat de propietat, seguretat i resistència a l'opressió".

Davant d'aquesta declaració Olympe de Gouges no es va quedar al marge: creia que era una contradicció garantir als homes una sèrie de drets gràcies a la filosofia que creia que tots som creats naturalment iguals i que per això disposaven d'ells, però alhora exclouien a les

---

⁹ Georg Wilhelm Friedrich Hegel era un filòsof alemany pertanyent a l'idealisme, disciplina filosòfica que atribueix un paper clau a la ment en l'estructura del món percebut.

¹⁰ Arthur Schopenhauer va ser un filòsof alemany, considerat una de les ments més brillants del s.XIX.

¹¹El terme "ciutadà" exclouia a l'època directament a les dones, ja que els seus drets es trobaven restringits i eren considerades ciutadanes de segona categoria.

dones argumentant que eren diferents dels homes i que per això no disposaven d'aquests drets.

Cal destacar que la declaració elaborada per Olympe mai va ser aprovada per l'Assamblea nacional, per la qual cosa mai va ser vàlida ni és mencionada a cap instrument jurídic.

ANÀLISI DE LA DECLARACIÓ

Per ser decretats per l'Assamblea Nacional a les seves últimes sessions o a la pròxima legislatura.

PREÀMBUL

Les mares, les filles, les germanes, representants de la nació, demanen ser constituïdes en assemblea nacional.

Considerant que la ignorància, l'oblit o el menyspreu dels drets de la dona són les úniques causes de les desgràcies públiques i de la corrupció dels governs, hem decidit exposar en una solemne Declaració els drets naturals, inalienables i sagrats de la dona a fi que aquesta declaració constantment presentada a tots els membres del cos social els recordi sempre els seus drets i els seus deures per tal que els actes del poder de les dones i els del poder dels homes, podent ser comparats en cada moment amb la finalitat de tota institució pública, siguin així més respectats perquè les reclamacions de les ciutadanes, fundades des d'ara en principis simples i incontestables, col·laborin sempre en el manteniment de la constitució, dels bons costums i en la felicitat de tots.

En conseqüència, el sexe superior tant en bellesa com en coratge, en els sofriments maternals, reconeix i declara, en presència i sota els auspicis de l'Ésser Suprem, els Drets següents de la Dona i de la Ciutadana.

Enunciant el rol de la dona com a representant de la nació demana un sistema democràtic amb la participació de les dones com a part del conjunt social. Aquesta filosofia es troba basada en la idea que cadascun dels membres de la societat formen part del tot, és a dir, de la nació.

S'especifica dels 105 governs causants de portar a l'oblit els drets de la dona a través de la ignorància i el menyspreu, imputant una responsabilitat a aquests governs. Aquest problema es resoldria segons Olympe amb una declaració solemne dels drets naturals i sagrats de la dona per tal que es pogués situar a la societat amb una postura primària igualitària a la dels homes. Trobem també una referència en ser comparats en l'objectiu de tota institució política

dotant a les dones de poder polític i la categoria de ciutadana limitada fins aleshores als homes.

<<Article primer- La Dona neix lliure i roman igual a l'home en drets. Les distincions socials poden estar fundades en la utilitat comuna>>

S'ajusta a la declaració dels drets de l'home i del ciutadà de 1789, el qual el primer article era:

“Els homes neixen i resten lliures i iguals en drets; les distincions socials només poden estar fundades en la utilitat comuna.”

Per tant trobem la comparació entre els homes i les dones en igualtats de drets i reconeix que l'única distinció pot ubicar-se a la relació de la seva utilitat comuna a la societat. Aquest pensament actualment es trobaria molt conservador, ja que l'estatus social no han de marcar els drets personals.

<<Article segon.- La finalitat de qualsevol associació política és la conservació dels drets naturals i imprescriptibles de la Dona i de l'Home: aquests drets són la llibertat, la propietat, la seguretat i, per sobre de tots, la resistència a l'opressió.>>

Defensa que qualsevol associació política té com a únic objectiu la conservació dels drets naturals dels homes i les dones. Però aquests drets no són creats per l'home, sinó que són preexistents, fent referència únicament a la llibertat, la propietat, seguretat i la resistència a l'opressió.

<<Article tercer.- El principi de qualsevol sobirania resideix essencialment en la Nació, la qual no és res més que la reunió de la dona i l'home: cap cos, cap individu, no pot exercir l'autoritat que no emani expressament d'això per a tots: sent totes les ciutadanes i tots els ciutadans iguals davant els seus ulls, han de ser igualment admissibles en totes les dignitats, llocs i treballs públics, segons les seves capacitats i sense altres distincions que les seves virtuts i el seu talent.>>

Torna a destacar la idea de la participació igualitària a l'exercici de la sobirania la qual neix de la Nació, és a dir, emmana de totes les dones i els homes que la formen.

<<Article quart.- La llibertat i la justícia consisteixen a tornar tot el que pertany a un altre; així, l'exercici dels drets naturals de la dona no té més límits que la tirania que l'home li oposa, i aquests límits han de ser reformats per les lleis de la naturalesa i la raó.>>

Considera que les dones tenen com a límit l'opressió exercida pels homes, per la qual cosa es pronuncia en defensa d'elles i manifesta que aquests límits han de ser corregits mitjançant lleis per tal d'obtenir la igualtat.

<<Article cinquè.- Les lleis de la naturalesa i de la raó prohibeixen totes les accions perjudicials per a la societat: tot el que no està prohibit per aquestes lleis, sàvies i divines, no pot ser impedit i ningú no pot estar obligat a fer el que no ordenen.>>

Exalta l'existència d'unes lleis de la natura i de la raó, i tot el que no consti en aquestes lleis no ha de ser prohibit i ningú pot ser obligat a fer el que no consti en aquestes lleis.

<<Article sisè.- La llei ha de ser l'expressió de la voluntat general; totes les ciutadanes i tots els ciutadans han de contribuir personalment o mitjançant els seus representants a la seva formació.>>

Es basa en la idea del filòsof Jean-Jaques Rousseau de "Voluntat general" utilitzat en la seva obra política *El contracte social* per tal de proposar una limitació dels poders del rei i utilitza un règim polític participatiu per part dels ciutadans.

Per la qual cosa, Olympe de Gouges defensa la igualtat d'aquesta participació en la societat tant per homes com per dones. Trencava amb l'estigma que l'accés als càrrecs públics no ha de ser limitat pel sexe, sinó que l'única consideració ha de ser el talent i les capacitats, sent aquestes les úniques consideracions. Aquest article tenia com a objectiu la participació activa en política i càrrecs públics per part de les dones.

<<Article setè.- No s'exceptua cap dona; la dona és acusada, arrestada o detinguda en els casos determinats per la llei. Les dones obeeixen com els homes aquesta llei rigorosa. >>

Destaca que no hi ha cap privilegi davant la llei. Les dones hauran de seguir el mateix procés judicial que els homes davant la llei, sense tenir en compte la postura del sexe.

<<Article vuitè.- La llei no ha d'establir més que penes estrictes i evidentment necessàries, i ningú no pot ser castigat més que en virtut d'una llei establerta anteriorment al seu delictes i legalment aplicada a les dones.>>

Aquest article fa referència al principi de dret *Nullum crimen, nulla poena sine praevia lege*

(Cap crim, no hi ha pensa sense llei anterior) el que implica que perquè una conducta sigui qualificada delictiva ha d'estar establida com a tal i amb anterioritat a la realització del delictiu, ampliant així aquest dret a les dones.

<<Article novè.- Quan una dona ha estat declarada culpable, tot el rigor és exercit per la Llei.>>

No fa referència al judici just, ni a les penes proporcionals, sinó a què la justícia haurà de fer el màxim possible per tal que la llei recaigui sobre els culpables. Se'ns presenta d'una manera ferma sense considerar una perspectiva de gènere, ja que tan sols fa referència al sexe femení.

<<Article desè.- Ningú no ha de ser fustigat per les seves opinions més fonamentals, la dona té el dret per a pujar al cadafal; ha de tenir igualment el de pujar a la tribuna, sempre que les seves manifestacions no pertorbin l'ordre públic establert per la llei.>>

Igual que la dona tenia dret a pujar al cadafal, és a dir, a la plataforma on s'executen a les persones, té igual dret a pujar a la tribuna per tal d'expressar els seus ideals i principis però dintre del límit de la llei. És un dels articles més importants de la declaració, ja que la dona va participar activament a la Revolució Francesa encara que el seu paper ha estat oblidat per la història.

<<Article onzè.- La lliure comunicació de les idees i de les opinions és un dels drets més preciosos de la dona ja que aquesta llibertat assegura la legitimitat dels pares respecte dels fills. Tota ciutadana pot, doncs, manifestar lliurement: sóc la mare d'un fill que us pertany, sense que un prejudici bàrbar l'obligui a dissimular la veritat, excepte per respondre de l'abús d'aquesta llibertat en els casos determinats per la llei.>>

Planteja una espècie d'alliberació sexual i intel·lectual cap a les dones, l'eliminació dels estereotips i prejudicis establerts, incloent així la possibilitat de transmetre lliurement els seus pensaments i dret d'expressió.

<<Article dotzè.- La garantia dels drets de la dona i de la ciutadana necessita una major utilitat; aquesta garantia ha de ser instituïda per a la millora de tot i no per a la utilitat particular d'aquelles a les quals se'ls ha confiat.>>

La declaració dels drets de la dona i la ciutadana implica garantir els drets de la dona, és a

dir, els drets de tots. De tal manera aquesta és un instrument per tal d'elaborar una societat més justa i equitativa per a les dones. Per tant, aquesta declaració s'ha de posar en pràctica de manera estricta, i no només com a confabulacions, especulacions o com a objectiu d'extreure un benefici individual.

<<Article tretzè.- Per al manteniment de la força pública i per a les despeses de l'administració, les contribucions de la dona i de l'home són iguals; ella participa en totes les càrregues, en tots els treballs penosos; ha de participar, així mateix, en la distribució dels llocs de treball, càrrecs, dignitats i també en la indústria.>>

Parteix un altre cop de l'ideal d'igualtat de drets, en aquest cas en què les contribucions de la dona i l'home han de ser igualitàries. Exalta el dret que tenen les dones en la participació a la distribució dels llocs de treball, càrrecs, etc. Però amb el terme "tasques penoses" ressalta els estereotips i prejudicis, ja que posa en manifest que el tipus de tasques que elaboren exclusivament les dones són de caràcter penós i denigrant, fet que ens mostra un feminisme encara en desenvolupament propi de l'època.

<<Article catorzè.-Les ciutadanes i els ciutadans tenen el dret de constatar per ells mateixos, o mitjançant els seus representants, la necessitat de la contribució pública. Les ciutadanes només poden adherir-s'hi admetent un repartiment igual, no solament en la fortuna, sinó a més en l'administració pública i la determinació de la quota, la base, la recaptació, la durada de l'impost.>>

Exalta el dret la transparència del govern en la matèria de contribucions públiques permetent als ciutadans una participació activa i a exercir democràcia. Aquestes contribucions seran igualitàries, i en el cas de què no ho fossin les dones tenen el dret de no acceptar-les.

<<Article quinzè.-La massa de les dones, unida per la contribució amb la dels homes, té el dret a demanar comptes a tot agent públic de la seva administració.>>

Torna a fer referència com a l'article anterior a la transparència del govern i el dret tant dels homes com les dones a demanar explicacions de les quotes a la seva administració.

<<Article setzè.- Tota societat en què la garantia dels drets no està assegurada, ni la separació de poder determinada, no té constitució; la constitució és nul·la si la majoria dels individus que componen la nació no ha cooperat en la seva redacció>>

Reconeix el poder de la nació en la qual si no hi ha una separació de poders, drets col·lectius (tant d'homes com de dones) i la mateixa nació no ha cooperat en la redacció de la

constitució aquesta serà nul·la i invàlida.

<<Article dissetè.- Les propietats són per a tots dos sexes reunits o separats; tenen, per a cadascú, un dret inviolable i sagrat; ningú no en pot veure's privat en tant que veritable patrimoni de la natura, llevat que la necessitat pública, legalment constatada, ho exigís de forma evident i amb la condició d'una justa i anterior indemnització.>>

La propietat és un dret fonamental per ambdós sexes tant es trobin en sant matrimoni o no, ja que és un dret sagrat i inviolable. Extrapola a les dones el dret de disposar de propietat privada.

EPÍLEG

<<Dona desperta't; el repic de campanes de la raó es fa sentir en tot l'univers; reconeix els teus drets. El poderós imperi de la Natura ja no està envoltat de prejudicis, de fanatisme, de superstició i de mentides. La torxa de la veritat ha dissipat tots els núvols de la neciesa i de la usurpació.

L'home esclau ha multiplicat les seves forces, ha necessitat recórrer a les teves per trencar les seves cadenes. Una vegada lliure s'ha tornat injust amb la seva companya. Oh, dones! Dones, quan deixareu d'estar cegues? Quins són els avantatges que heu aconseguit amb la revolució? Un menyspreu més acusat, un desdeny més assenyalat. Al llarg dels segles de corrupció, solament heu regnat sobre la debilitat dels homes. El vostre imperi ha estat destruït, que us n'ha restat? La convicció de les injustícies de l'home. La reclamació del vostre patrimoni; basada en els savis decrets de la natura; qui podria sentir por per una causa tan formosa. La bona paraula del Legislador de les Noces de Canà. Tenim por que els nostres legisladors francesos, correctors d'aquesta moral, durant molt de temps penjada de les branques de la política, però que ja no està de moda, us repeteixin: dones, què tenim en comú vosaltres i nosaltres. Tot, podríem respondre. Si s'obstinessin en la seva debilitat, per col·locar aquesta incoherència en contradicció amb els seus principis, oposeu valerosament la força de la raó i les il·lusòries pretensions de superioritat; reuniu-vos sota els estendards de la filosofia; desplegueu tota l'energia del vostre caràcter i aviat veureu aquests orgullosos, ja no servils adoradors rampants als vostres peus, sinó orgullosos de compartir amb els vostres tresors l'Ésser Suprem. Quins siguin els entrebancs que us posin, està a les vostres mans poder enderrocar-los. >>

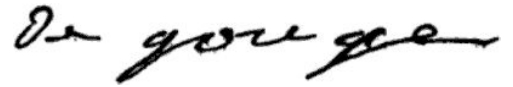
L'epíleg és el discurs final que incita a les dones a prendre consciència de la seva vàlua del seu sexe i dels seus drets. Per tant, podem establir que el seu objectiu era promoure l'aixecament de les dones contra el sistema patriarcal per tal d'aconseguir els drets privats al sexe femení.

Es visualitza correctament des d'una perspectiva d'oprimida les desigualtats i contradiccions

de la Revolució. Per exemple, una d'aquestes contradiccions és la dotació de drets única i exclusivament dels homes encara que els inicis de la Revolució l'objectiu era la igualtat entre els integrants de la nació, és a dir, aquests drets haurien d'haver estat atorgats a ambdós sexes.

APORTACIÓ DE LA DECLARACIÓ

La declaració dels drets de la dona i de la ciutadana constitueix un important document a favor de les reivindicacions de les dones, donant-les visibilització i les extrapolava al privilegi de tenir una sèrie de drets fonamentals per tal d'aconseguir una societat igualitària.

Signatura d'Olympe de Gouges.

Olympe de Gouges denunciava les contradiccions de la Revolució, ja que aquesta buscava la igualtat entre homes, deixant excloses a les dones totalment. Defensava una societat en la qual els homes i les dones disposessin els mateixos drets, on la dona neix lliure, on pogués participar als càrrecs públics, tingués dret d'expressió, etc.

Però l'autora no considerava als homes i les dones iguals, sinó que tenia una filosofia trencadora en comparació amb la de l'època: creia que els homes i les dones tenien una naturalesa diferent, la qual la de les dones era superior. La separació de dues naturaleses es pot observar al seu preàmbul:

“En conseqüència, el sexe superior tant en bellesa com en coratge, en els sofriments maternals, reconeix i declara, en presència i sota els auspicis de l'Ésser Suprem, els Drets següents de la Dona i de la Ciutadana.”

El valor de la declaració és estrictament important, ja que posa de manifest per primer cop la reivindicació que les dones han de tenir el privilegi, igual que els homes, a disposar d'uns drets. És un suport per a totes les dones que lluitaven pels seus drets i deures, una espècie de mà que les empeny cap a la lluita col·lectiva femenina.

Al preàmbul de la declaració dels drets de la dona i de la ciutadana corrobora la seva posició sobre “els drets naturals, inalienables i sagrats de la dona”. Al llarg dels disset articles fa la similitud entre els drets de les dones i els homes. A l'article II precisa els drets naturals i inalienables per a dones i homes (Vegeu annex II, article II)

Encara que a l'època el manifest d'Olympe de Gouges va passar desapercebut, ha constituït una gran importància per al feminisme. Gràcies a aquesta declaració trobem la base del feminisme modern, atorgant una sèrie de drets a les dones, encara que comparant les ideologies d'Olympe de Gouges amb les del feminisme actual moltes es queden obsoletes, cosa que és totalment normal, ja que parlem d'una diferència de 4 segles.

MARY WOLLSTONECRAFT

BIOGRAFIA

Mary Wollstonecraft va ser una escriptora i filòsofa anglesa considerada com una de les precursors del feminisme. Es destaca entre les seves obres *La vindicació dels drets de la dona* escrita el 1792. En aquesta obra argumenta que les dones no són inferiors als homes, sinó que es té aquesta visió d'inferioritat com a conseqüència de la societat patriarcal en la qual vivim i que les dones i els homes haurien de ser tractats com a éssers racionals. Amb aquesta obra s'estableixen les bases del feminisme modern.

Retrat de Mary Wollstonecraft.

Wollstonecraft va néixer el 1759 a Spitafields, una població propera a Londres. Va ser la segona filla de la família i la més gran de les seves germanes. La seva infància va estar marcada pel descens econòmic. Aquest descens ve donat als diferents intents fallits del seu pare a convertir-se en hisendat. Aquest, maltractava a la seva mare, fet que va provocar una sèrie de seqüeles a la jove Mary Wollstonecraft, ja que habitualment presenciava aquests capítols de violència domèstica.

Al llarg de la seva adolescència va tenir diferents amistats, però destaquem la de Jane Arden amb la qual acostumava a llegir llibres i a assistir a les classes impartides pel pare d'aquesta, un científic reconegut de l'època. També va establir amistat amb Fanny Blood que segons Wollstonecraft, havia sigut la causa de la seva obertura de ment. Compartien la mateixa mentalitat sobre el sexe femení, encara que Blood era de mentalitat més conservadora en comparació amb la d'ella. Blood va morir a 1785 com a conseqüència d'un part. La seva mort la va destrossar tant que la va servir com a inspiració per a la seva primera novel·la: *La novel·la de Maria*.

El seu principal objectiu de vida era la seva autonomia econòmica, i sabia que només ho podia fer a través del matrimoni o del treball; i va escollir la segona opció. Va exercir pràcticament tots els treballs acceptats per a una dona de l'època: va ser dama de companyia a Bath, va fundar una petita escola exercint allà la docència i institutriu. Posteriorment d'aquests treballs, frustrada per les poques opcions que tenien les dones per a exercir un treball digne va decidir fixar la seva ocupació com autora, una decisió difícil, ja que poques dones podien sobreviure com a autores a l'època. Es va mudar a Londres, va aprendre francès i alemany i es va dedicar principalment a la traducció de textos. És en aquesta etapa on escriu la seva obra *Vindicació dels drets de l'home* com a resposta de la crítica feta per Edmund Burke¹² a la Revolució Francesa a la seva obra *Reflexions sobre la Revolució Francesa*. Va ser en aquesta època quan va escriure també la seva obra més reconeguda, la *Vindicació dels drets de la dona* de la qual posteriorment mencionaré més precisament.

Mentre es va fixar a Londres va mantenir una relació amb Henry Fuseli, un artista casat. Wollstonecraft va proposar als Fuseli una organització de vida tots 3, però la dona Fuseli ho va refusar horroritzada.

Davant d'aquest refusament Wollstonecraft es va veure obligada a exiliar-se de forma voluntària a França amb l'objectiu de participar en els successos revolucionaris. La seva arribada va ser un mes abans de l'aguillotament de Lluís XVI, és a dir, el desembre de 1792. A la seva arribada va intentar buscar més britànics que s'haguessin instal·lat a França, unint-se al club dels expatriats amb personatges com per exemple Helen Maria Williams¹³.

Durant la seva estada a França va caure perdudament enamorada de l'americà Gilbert Imlay¹⁴. Imlay no estava interessat en l'enllaç matrimonial amb Wollstonecraft sinó que més bé només volia mantenir una relació exclusivament sexual amb ella. Es va quedar embarassada i va donar a llum a la seva primera filla el 14 de maig de 1794. La va anomenar Fanny, com la seva millor amiga que va morir per culpa del part. Encara que no havien contractat matrimoni es van registrar com a cònjuges el 1793 per a tal d'ocultar la il·legimitat de la seva filla.

Encara que la situació política estava en declivi, aquesta no va frenar a Wollstonecraft a escriure. Com conseqüència de la seva estada a França durant els primers anys de la

---

¹² Edmund Burke va ser un filòsof de l'època de la il·lustració de tendència conservadora. Es considera el pare dels "old wings", és a dir, de la tendència que es contraposava a les idees progressistes.

¹³Helen Marie Williams va ser una escriptora, poetessa i traductora de diverses obres del anglès al francès i viceversa.

¹⁴Gilbert Imlay va ser un oficial a la guerra d'independència d'Estats Units, va ser empresari i escriptor.

Revolució li va permetre recopilar la suficient informació com per a escriure la seva obra *Una visió històrica i moral de l'origen de la Revolució Francesa*.

En aquest moment Imlay va decidir deixar la seva relació amb Mary Wollstonecraft. La va prometre que tornaria a l'Havre (residència d'ambdós) però no ho va fer, el que va portar a pensar a Wollstonecraft que havia trobat a una altra dona.

Wollstonecraft va tornar a Gran Bretanya per tal de trobar a Imlay. Ho va fer, i al veure que ell ja no l'estimava va intentar suïcidar-se amb làudan¹⁵.

En aquest moment va decidir retornar a la seva vida literària, tractant-se amb personalitats com Mary Hays¹⁶, Elizabeth Inchbald¹⁷, Sarah Siddons¹⁸ i William Godwin¹⁹, amb el qui va contraure una relació amorosa. Es va quedar embarassada d'aquest i van decidir casar-se per tal que el seu fill fos legítim (Aquest fet va deixar al descobert que mai havia contret matrimoni amb Imlay). A partir de la seva boda es van mudar a dues cases adossades per tal de mantenir una independència mútua, i sovint mantenien conversacions a través de cartes. Encara que trobem una marcada independència d' ambdós membres de la relació aquesta era molt passional i feliç.

El 30 d'agost de 1797 va donar a llum a la seva segona filla, Mary. Com era comú a l'època, el part va tenir complicacions (sumat a les poques mesures d'higiene), i com a conseqüència d'aquest Wollstonecraft va contraure la febre puerperal, fet que va portar-la a la mort. La seva mort va afectar molt a Godwin, arribant a dir textualment al seu amic Thomas Holcoft "Crec firmament que ningú es pugui comparar amb ella. Sé per experiència que ambdós estàvem fets per ser feliços l'un amb l'altre. No espero en absolut tornar a ser feliç mai més."

El 1798 Godwin va publicar *Les memòries de l'autora de la vindicació dels drets de la dona*. En aquestes memòries es descrivia totalment la vida de Mary Wollstonecraft, inclús es descrivien els intents de suïcidi i la il·legimitat de la seva primera filla.

---

¹⁵ El làudan és una tintura alcohòlica d'opio composta per vi blanc, clau, canella i opio. Comunament s'utilitzava per a frenar qualsevol tipus de dolor, però en grans quantitats podia arribar a ser mortal.

¹⁶Mary Hays va ser una escriptora anglesa la qual va escriure entre altres obres *Letters and essays (1793)* i una còpia de la *vindicació dels drets de la dona* de Mary Wollstonecraft.

¹⁷ Elizabeth Inchbald va ser una novel·lista, actriu i dramaturga anglesa.

¹⁸Sarah Siddons va ser una actriu de teatre britànica coneguda pel seu paper en tragèdies. Destaca pel seu paper a *Macbeth* com a *Lady Macbeth*.

¹⁹William Godwin va ser un polític i escriptor britànic, és considerat com un dels precursors lliberals del pensament anarquista i de la filosofia utilitarista.

VINDICACIÓ DELS DRETS DE LA DONA (1792)

Per tal de comprendre l'obra de Mary Wollstonecraft que és, segons molts estudiosos, una de les obres que marca l'inici i les bases del feminisme, cal entendre i mencionar el model d'educació donat per Rousseau al seu llibre *Emilio*.

Tant Rousseau com els diferents filòsofs de l'època es basaven en la concepció de la complementarietat dels dos sexes per tal de poder justificar les notòries diferències entre ambdós sexes, deixant a la dona en una minoria d'edat permanent, depenent directament d'un home per tal de poder fer qualsevol acte. Com a conseqüència d'aquest fet trobem que l'educació era destinada únicament cap als homes, deixant a les dones una educació que determinaria el seu futur per arribar a ser una dona obedient, recaptada i femenina.

Jean Jaques Rousseau (1712-1778) s'allunyava de la línia de pensament dels ideals defensats per francesos com Voltaire, Diderot o Montesquieu; Aquest fet radica en la seva crítica dirigida cap a la civilització i la cultura, la proposta de millora de la civilització a través de la utilització de la raó entre d'altres. Defensa uns sentiments nats en els humans, tals com la passió o l'emoció.

Va escriure diverses obres però entre elles destaca *L'Emilio* en la qual Rousseau descriu tota la sèrie de processos a través dels quals el nen va avançant la seva vida (socialitza, perd la seva innocència, la maldat...) En aquesta obra, proposa una educació per als nens que fomenti aquests processos naturals sense cap possibilitat d'alterar-los i que la base d'aquesta educació sigui l'amor. L'objectiu d'aquest tipus d'educació és la millora de la societat, una societat més lliure i pròxima a l'estat natural de l'home.

Troblem que l'obra personifica a l'home com a Emilio, però també parla de la dona: Sofia (concretament al cinquè capítol). Descriu el tipus d'educació que ha de rebre per tal de poder seguir la línia d'una societat més justa. La base d'aquesta societat es basa en la idea que els homes i les dones són iguals biològicament (només els diferencia els òrgans sexuals) però la seva naturalesa racional és totalment diferent i és per aquesta raó han de rebre una educació diferent.

Com que la naturalesa racional d'ambdós sexes és diferent, Rousseau identifica a cada sexe amb un espai diferent: l'esfera pública i l'esfera privada. Per tant, Emilio serà l'escollit per a l'esfera pública i la seva educació estarà encaminada cap a ella, ja que segons diu el mateix autor a la seva obra *el Contracte social* les tasques públiques les ha de dur a terme un individu racional. Per altra banda deixa a Sofia encasellada a l'esfera privada (entesa com la familiaritat i la llar) dedicant-se únicament al benestar del seu home i de la seva família, és a dir, podem determinar que Sofia es troba condemnada a un estat presocial, ja que no té cap possibilitat de poder arribar a ser com Emilio i accedir a l'esfera pública de forma autònoma, ja que sempre ha de dependre d'un home per poder accedir-hi.

La diferenciació de funcions i d'espais determinarà l'educació d'ambdós. La diferent naturalesa i la part social també serà distinta com a conseqüència de la seva educació. Això farà que Emilio rebi una educació per tal de poder aconseguir una autonomia moral i per contra, Sofia rebrà una educació per tal de ser dependent i satisfer a Emilio. Ho podem observar en la següent cita de la seva obra:

"Un ha de ser fort i actiu. L'altre passiu i dèbil (...) Establert aquest principi, d'ell es segueix que la dona està feta especialment per agradar a l'home". (El Emilio - Rousseau)

Així que podem determinar que el capítol dedicat a Sofia estableix que l'educació proposada per a ella es basa en el principi de sotmetiment i dependència cap a l'ésser masculí. Però també és tractada per a Rousseau com un ésser essencial, ja que segons ell la formació de l'home natural necessita necessàriament a una dona per la seva plenitud i total perfecció.

A més, diu Rousseau que la dona està sotmesa a la seva natura, és a dir, que mai podrà superar ni tan sols a arribar a ser com Emilio, ja que la natura la determina. Destaca també que l'ordre jeràrquic no s'ha d'invertir en cap moment perquè seria un fatal error per a la societat.

Aquesta subjugació de la dona ha de comprendre també la dependència moral de l'home, com a conseqüència de la seva incapacitat per defensar els seus interessos propis i prendre les seves decisions pròpies atès que la seva naturalesa femenina no s'ho permet. A més, la dona ha d'acatar sense protestar totes les decisions del seu home. Encara que siguin irracionals o completament injustes, perquè al ser l'home un ésser més capacitats que ella ha d'obeir-lo.

Trobem que aquestes idees són les que segueix Rousseau durant tot el capítol dedicat a Sofia, encara que trobem diferents contradiccions en el seu discurs: ja que diu que ell no es responsabilitza del destí de Sofia, cosa que és falsa, ja que òbviament està condicionant el seu destí en el moment que fa específicament un sistema educatiu per a ella. Ho observem al següent fragment:

“En comptes, doncs, de destinar des de la infància una esposa al meu Emilio, he esperat a conèixer la que li convé. No sóc qui fixa aquest destí, és la naturalesa. La meva missió consisteix a trobar el que ella ha escollit.” (el Emilio- Rousseau)

A l'època el llibre va ser rebut com a una obra molt alabada, i va tenir una gran repercussió per tota Europa. Tanta va ser aquesta, que es va utilitzar pràcticament com a model pedagògic per l'educació dels infants.

Mary Wollstonecraft es va sentir fascinada en llegir l'obra de Rousseau, però en arribar a la part de la que tracta sobre l'educació de les dones -Sofia- es va sentir totalment decebuda. La seva admiració cap al filòsof va canviar completament en saber la seva opinió sobre l'educació de les dones i el seu tractament, ja que es contradeia amb el tracte d'inferioritat cap aquest sexe basant-se únicament en la naturalesa inferior física de la dona. Aquest fet, era el que la sotmetia a estar oprimida, ser dèbil i obedient . És per això que l'obra *Vindicació dels drets de la dona* és considerada una espècie de resposta cap a l'Emilio de Rousseau, ja que el contradiu totalment en els seus ideals misògins en el que respecta a l'educació i la formació de les dones.

És per aquest motiu, entre d'altres, que Wollstonecraft es va decidir a escriure la seva obra més coneguda: *La Vindicació dels drets de la dona*, publicada el 1792. En aquesta, especifica la seva concepció i propostes per tal d'aconseguir la igualtat en comparació a l'home. En un principi l'obra no es va presentar com una reivindicació dels drets femenins, sinó que tenia la intenció d'introduir en la societat el debat entès per ella com "el destí de la dona", és a dir, un debat sobre la instrucció o l'exclusió de les dones a l'esfera pública burgesa.

L'obra es va redactar en tant sol sis setmanes, i a l'època va rebre moltes crítiques per la seva poca elaboració. Però el que vol transmetre l'obra és que no està escrita pensant en les formes, sinó que es centra en el missatge que vol donar cap a la societat.

Rousseau el que en primer lloc al capítol on tracta l'educació de Sofia, és posar de manifest la igualtat biològica entre ambdós sexes, però alhora remarcant la desigualtat racional. Wollstonecraft el que fa és afirmar que la inferioritat de la dona no és deguda a una falta de racionalitat o per naturalesa, sinó que aquesta inferioritat és deguda al tracte històric inferior que ha rebut per part dels homes.

L'obra es basa principalment a fer una crítica a l'educació rebuda per les dones, ja que literalment segons les paraules de Wollstonecraft, "les feia més artificials i dèbils de caràcter, més del que una altra forma podrien haver sigut". Atribueix la culpa d'aquesta educació a l'Estat, és per aquest motiu que es dirigeix directament a Talleyrand-Périgod²⁰ a l'inici de la seva obra.

Una altra de les seves reivindicacions principals és el dret a la dignitat extrapolat a ambdós sexes, però principalment cap a les dones. Fa una defensa de què la dona és un ésser amb capacitat suficient per ser totalment independent, sense haver d'estar subordinada a ningú. Es nega al sotmetiment de la dona cap a l'home, ja que aquesta dependència és antinatural i irracional.

Wollstonecraft negarà rotundament la separació categòrica entre ambdós sexes assignant a cadascú un àmbit (masculí/públic, femení/privat). Argumenta la igualtat de presència dels sexes en els àmbits amb l'argument que les dones, a l'igual que els homes, estaven dotades d'una capacitat racional innata.

En contradicció a l'educació proposada per Rousseau proposa un model educatiu cap a les dones que no les marqui el seu destí des de la seva infància, una educació totalment lliberal que permeti potenciar la capacitat independent i de l'autonomia moral de la dona, alliberant-la de la seva dependència històrica cap a l'home. Destaca també que l'educació no ha de ser elitista i estar igual dirigida cap a totes les classes socials.

Un dels temes més tractats en l'obra és el fet de què es destaquí únicament la bellesa de les dones, deixant enrere tots els altres aspectes intel·lectuals de la dona. Wollstonecraft argumentarà que aquest missatge donat cap a les dones impedeix el desenvolupament com a ésser racional i independent.

El motiu principal que dóna Wollstonecraft per tal de defensar el seu model educatiu liberal femení es que des de sempre l'educació femenina ha estat dirigida per tal de destacar els

---

²⁰ Talleyrand-Périgod va ser un polític en actiu de l'Assamblea Constituent Francesa i l'autor del decret de 1791 sobre l'educació de les dones franceses.

seus atributs estètics i sentimentals en comptes de dirigir-se cap a motius intel·lectuals o morals. Un dels altres argument que utilitza és comparar a les dones amb els pobres als que, igual que a elles, se'ls hi nega l'educació:

“He escoltat argumentar als homes en el mateix estil contra la instrucció dels pobres, doncs són moltes formes que adopta l'aristocràcia. Diuen: Ensenyeu-los a llegir i escriure i els traureu de la posició que els hi ha assignat la naturalesa”. (Vindicació dels drets de la dona- Mary wollstonecraft)

Els seus arguments recorden als que posteriorment utilitzarà Flora Tristan a la seva obra *La unió obrera* (1843) (Vegeu annex III) en la que compararà l'emancipació de les dones amb l'emancipació de les classes obreres, parlant així del sexe femení com “el proletariat del proletariat” parlant del sotmetiment al qual les dones es veuen sotmeses.

En conclusió, podem determinar que l'obra *Vindicació dels drets de la dona* té com a objectiu fer una crítica profunda a l'obra de Rousseau, Emilio. L'esforç principal de Wollstonecraft era posar de manifest el greu problema de les dones, que totes prenguin consciència d'aquest problema: ser un ésser irracional i un objecte al servei de l'ésser masculí.

El que fa Wollstonecraft és trencar amb l'ordre establert, negar atorgar un paper secundari a les dones i intentar lluitar amb totes les seves forces per aconseguir una igualtat i una educació apropiada per a les dones, una educació digna i que destaqués la independència moral d'elles mateixes.

Proposa el que és una de les bases del feminisme: que les dones s'han de donar suport entre elles, no han d'estar soles, s'han d'unir com a grup oprimat. La seva lluita i els seus arguments a favor de l'educació de les dones per poder esdevenir ciutadanes de primera i no estar sotmeses als homes van determinar profundament el moviment del feminisme, considerant a Mary Wollstonecraft com una de les precursors d'aquest.

SUFRAGISME AMERICÀ

INTRODUCCIÓ AL SUFRAGISME

Primerament cal destacar que el sufragisme s'inserta en la segona onada del feminisme, que correspon als moviments sorgits a Estats Units i al Regne Unit al llarg de finals del segle XIX i principis del segle XX. La seva lluita es centra a aconseguir el dret al sufragi ,a l'educació i diferents drets que eren exclusius d'homes, és a dir, buscaven la igualtat enfront l'home com

anteriorment havien fet personalitats com Olympe de Gouges o Mary Wollstonecraft.

Podem destacar que els objectius del sufragisme eren 4:

1. Dret al vot femení.
2. Incorporació de la dona al món laboral.
3. Millora de l'educació i l'obertura de possibilitats laborals igualitàries a la dels homes.
4. L'equiparació de sexes en la família com a mesura d'evitar la subordinació de la dona.

El sufragisme va sorgir principalment als països que van adoptar un règim capitalista, països de classe mitjana poderosa i amb uns ideals democràtics afirmats en les seves institucions polítiques. En canvi, als països nòrdics no es va donar el moviment sufragista, ja que la mentalitat de l'època ja facilitava l'equiparació jurídica entre ambdós sexes.

Als Estats Units la qüestió de la dona a passar a ser un moviment organitzat a partir del segle XIX. Trobem un procés concret, l'anomenat "el segon gran desvetllament", el qual es va desenvolupar entre 1810-1820. Es tracta d'una renovació religiosa, on les dones protestants comencen a tenir el dret de poder llegir la Bíblia en públic i la interpretació dels textos, dret que fins aleshores els hi va ser privat com a conseqüència de diferents reformes de l'església protestant. Poder accedir a la lectura i a una interpretació pròpia va afavorir l'accés de les dones a nivells bàsics d'alfabetització, el que va provocar que l'analfabetisme femení d'Estats Units fos erradicat a principis del segle XIX, a diferència que a Europa. Aquest fet implica la participació activa en la seva comunitat, i el que és més important, tenen el poder de parlar en públic. L'accés a aquesta participació permet la creació d'uns ideals propis.

El 1840, el col·lectiu afroamericà va aconseguir el dret a vot, i davant aquest fet, les sufragistes demanden la seva ajuda per poder dur a terme el mateix procés però amb les dones. Es van negar a ajudar-les amb l'argument que, al ser un col·lectiu de la societat molt precari prestar la seva ajuda a un altre col·lectiu encara més precari que el seu (referint-se a les dones) podria tenir conseqüències negatives contra el seu sector de la societat i amb la seva lluita contra l'esclavitud. Amb aquesta negació de possibles aliats comprenen que la lluita l'hauran de portar a terme totes soles. La demanda d'aquesta ajuda al col·lectiu negre és conseqüència d'una participació activa de les sufragistes a la seva lluita: els rebien a les seves cases de matinada a qui fugia, els alimentaven, els donaven un llit i amagant-los dels agents federals, etc. Aquesta experiència els hi va servir per adonar-se del paral·lelisme entre la posició que adoptaven els esclaus a la societat i el que ocupaven elles mateixes.

És en aquest moment quan les dones s'adonen que hauran d'executar la lluita per

aconseguir el vot soles. És així com el 19 de juliol de 1848 es convoca una convenció a una capella metodista de Nova York, on dóna l'origen del sufragisme, amb la denominada convenció de Seneca Falls, de la que posteriorment parlaré més detalladament.

Cal destacar que el sufragisme no és un moviment social burguès com molts anuncien, ja que el caràcter d'un moviment no és determinat pels seus dirigents, sinó que el determina els ideals que defensen. Per tant, igual que el feminisme, podem determinar que el sufragisme és un moviment interclassista, ja que no entén de classe, cultura, color...

Cal destacar que com qualsevol moviment el sufragisme no és un moviment homogeni, sinó que trobem diferents branques, la lliberal (reflectida posteriorment en el feminisme de Betty Friedan²¹) i el Radical (reflectida posteriorment en el feminisme de Kate Millet²², Suzanne Brownmiller²³ o Firestone²⁴), és a dir, el sufragisme es desenvolupa al segle XIX però els seus ideals es veuen reflectits en el feminisme del segle XX i sobretot en el feminisme més radical dels anys 70.

Es va establir una relació molt tensa entre el sufragisme radical i el socialisme. Durant el desenvolupament del moviment sufragista més radical aquest va intentar establir relacions i fortes aliances ideològiques amb el socialisme. L'esquerra tenia por que el sufragisme erosionés la base social de l'anarquisme i del comunisme, deslegitimitzant així el moviment. Els privilegis que han tingut sempre els homes dificulta completament que el feminisme tingui aliances amb altres moviments socials.

CONVENCIÓ DE SENECA FALLS

El 1848 es va celebrar a Seneca Falls, a Nova York, una convenció pionera en la defensa dels drets de la dona als Estats Units. Aquesta convenció va ser organitzada per Lucretia Mott i Elizabeth Cady Stanton. A partir d'aquesta convenció s'obté un document basat en la Declaració d'Independència d'Estats Units (vegeu annex V), en el qual es posava de manifest les restriccions a les quals estaven sotmeses les dones : La declaració de Seneca Falls (també coneguda com a declaració de sentiments.)

Com antecedent cal destacar el moviment abolicionista, el qual lluitava per la supressió de l'

---

²¹ Betty Friedan va ser una escriptora americana del s.XX coneguda principalment per la lluita de la igualtat entre els dos gèneres.

²² Kate Millet va ser una escriptora, activista i educadora feminista americana del s. XX.

²³ Suzanne Brownmiller va ser una escriptora feminista coneguda per la seva defensa i lluita contra la violació.

²⁴ Shulamith Firestone és una activista feminista originària de Canadà la qual és coneguda per ser una de les figures més importants del feminisme radical.

esclavitud que patia la població negra. Cal enunciar que, com s'ha mencionat anteriorment, les dones sufragistes van participar activament en la lluita contra l'esclavitud però a l'aconseguir el propòsit de l'abolició el col·lectiu esclau les va deixar de banda amb la lluita per aconseguir el vot femení. A partir dels anys trenta van començar a sorgir de manera completament organitzada grups antiesclavistes d'ideologies liberals. El 1837 es va celebrar a Nova York el primer congrés abolicionista femení. Va ser organitzat per les germanes Grimké ²⁵, fent diferents gires arreu d'Estats Units. Es denunciava principalment el paper secundari que exercien els negres a les esglésies. Per la seva part, l'església va publicar un document on posava de manifest que les dones no s'havien d'encarregar d'assumptes públics com era aquell cas.

El 1840 Elizabeth Cady es va casar amb Henry Staton, un dels activistes més actius del moviment abolicionista. El matrimoni va assistir a la convenció mundial antiesclavista, on va conèixer a Lucretia Mott. Entre elles es va establir un llaç d'amistat principalment perquè compartien l'opinió i les mateixes frustracions per la falta de drets de les dones.

Elizabeth Cady Stanton va ser pionera en un tipus de literatura, la feminista, ja que va començar a escriure sobre la història de les dones. Provenia d'una família burgesa, una de les més importants de Johnston, Nova York. El seu pare era un polític conservador que formava part del Congrés de Nova York, i posteriorment al 1814 del d'Estats Units. A partir de la seva situació familiar podem determinar que Elizabeth, encara que va ser criada en un ambient conservador i amb un alt nivell econòmic, va adquirir una educació superior a la que van rebre moltes de les dones de la seva època, per la qual cosa va desenvolupar una gran capacitat crítica. Posteriorment es va formar en una acadèmia mixta, i després es va unir als diferents moviments antiesclavistes.

Per altra banda trobem a Lucretia Mott, a la qual se la considera com a la veritable fundadora del moviment de la dona en la lluita pels seus drets als Estats Units. Va créixer a Boston i als 13 anys va ser enviada a un internat a Nova York, en el que posteriorment va ser també professora. A partir de la seva experiència laboral es va adonar de la precària situació en la qual es trobaven les dones.

A partir de 1830 va començar a destacar pels seus sermons amb l'objectiu d'aconseguir d'abolir l'esclavitud. El 1833 va fundar juntament amb el seu marit la Pennsylvania Anti Slavery Society, i posteriorment la Philadelphia Female Anti-Slavery, la primera societat abolicionista formada únicament per dones.

---

²⁵ Sarah Moore Grimké i Anna Grimké van ser las pioneres als Estats Units que estaven a favor de l'abolició de l'esclavitud.

Elyzabeth Cady Staton va ser la promotora d'una convocatòria d'almenys cent persones, que gràcies a Lucretia Mott van ser més de tres-cents. Aquesta convocatòria es va desenvolupar entre els dies 19 i 20 de juliol de 1848.

Va ser la primera convenció pública amb un tema centrat exclusivament en la qüestió dels drets de la dona. Van seguir el model de la Declaració d'Independència nord-americana (vegeu annex V), tal com va fer Olympe de Gouges anteriorment basant la seva *declaració dels drets de la dona* en la *declaració dels drets de l'home* (vegeu annex I).

El text va ser firmat per seixanta-vuit dones i trenta-dos homes. Podem determinar que a la declaració de Seneca Falls trobem una divisió: primerament trobem les exigències per tal que les dones puguin esdevenir ciutadanes civils i posteriorment trobem els principis que s'haurien de modificar quant als costums i la moral. El seu argument principal per tal de poder dotar al col·lectiu femení de vot és que els homes no els hi havien permès gaudir d'aquest dret inalienable, ja que obligava a les dones a sotmetre's a unes lleis les quals les oprimeix i els hi deneguen drets.

La declaració no abasta solament el context polític, sinó que extrapola la igualtat als camps econòmics, socials i religiosos. Demandaven el dret de poder tenir propietats, negocis i poder dur a terme qualsevol acció econòmica sense dependre d'un home. També es denuncia que l'home havia monopolitzat la majoria de llocs de treball lucratiu, per la qual cosa, els llocs de treball restants per a les dones eren aquells pagats inferiorment en comparació als homes. Per tal d'abolir aquestes desigualtats van prendre com a punt de partida el dret a l'educació (tal com havia fet anteriorment Mary Wollstonecraft), així com la disposició a poder optar a ser professora de disciplines tals com medicina, dret i teologia.

També exigia la ciutadania civil, la qual cosa suposava la modificació de les lleis que sotmetien a la dona. Aquestes lleis les situava en un segon pla, un pla inferior a l'home. La proposta de Seneca Falls trencava amb qualsevol restricció cap a les dones: no poder votar, no poder presentar-se a les eleccions, no poder tenir propietats, prohibicions diverses sobre el treball, tenir negocis, assistir a reunions polítiques, no poder obrir comptes al banc...

A partir d'aquest moment les diferents forces que lluitaven per la igualtat social, econòmica i política entre homes i dones s'uneixen en moviments feministes perfectament organitzats i conscients. Concretament a la declaració hi consten dotze decisions, de les quals onze van

ser aprovades per unanimitat i l'última (la que fa referència al vot) va ser aprovada per una petita majoria.

Al mateix any, el 1848, es va publicar *el Manifest Comunista* per Karl Marx²⁶ i Friedrich Engels²⁷. Aquesta obra va tenir tanta importància que el manifest de Seneca Falls va quedar interessadament a l'oblit, ja que l'any 1848 va quedar marcar a la història com l'any de la publicació del *Manifest Comunista* i no la primera declaració feminista que lluitava pels drets de la dona, atès que no interessava per part dels governs l'expansió de la lluita feminista arreu del món.

ANÀLISI DE LA DECLARACIÓ

La Declaració (vegeu annex IV) consta d'una introducció exposant la situació de la dona a l'època, juntament amb l'exposició de com l'home ha atorgat aquesta posició "secundària" a la dona. Posteriorment trobem 8 resolucions, 8 exigències que es fan per tal de poder aconseguir la seva finalitat: la igualtat de les dones amb els homes i com a conseqüent, el vot. Finalment trobem una resolució final en la qual se'ns resumeixen totes les resolucions anteriors i exposa el model de societat que vol aconseguir: una societat igualitària sense importar el sexe, tenint tots els mateixos drets.

A la introducció trobem que primerament s'atorguen uns drets inalienables a tots els éssers humans, ja que tots som creats de la mateixa manera. Entre aquests drets trobem la vida, la llibertat i la felicitat entre altres. Cal destacar que la postura d'aquest argument és totalment cristiana, una concepció pròpia de l'època. Si el govern no atorga els drets inalienables, mencionats anteriorment, caldrà mostrar desobediència cap aquest i instaurar un nou govern que sí que els proporcioni. _Per exemple trobem presència a la declaració d'aquest argument en frases com les següents:

"Que tots els homes i les dones són creats igual; que estan dotats pel seu Creador amb determinats drets inalienables"

"Sempre que qualsevol forma de govern destrueixi aquesta finalitat, és el dret de qui ho pateix de refusar-li l'obediència i de persistir en la institució d'un nou govern, dipositant la seva fundació en

---

²⁶ Karl Marx va ser un filòsof, economista polític, sociòleg i revolucionari alemany del segle XIX. És conegut per la seva anàlisi de la història de la lluita de classes. És el pare teòric del socialisme marxista i comunista, reflectint la seva teoria al *Manifest Comunista* publicat el 1848.

²⁷ Friedrich Engels va ser un filòsof socialista alemany que juntament amb Karl Marx van elaborar les bases del socialisme marxista i del comunisme.

aquests principis, i organitzant els seus poders de tal forma, per garantir-ne la seva seguretat i felicitat”

Justifica la posició de les dones sotmeses i obedients amb què aquesta postura l’han obligat a adoptar-la els homes, ja que a ells els hi afavoreix més tenir una dona dèbil que no pas una independent. Per tant, totes les lleis han estat elaborades per homes, per tal de perpetuar aquesta dependència de les dones cap als homes.

“La història de la humanitat és la història de repetides injúries i usurpacions de la part de l’home cap a la dona, tenint com a principal objectiu l’establiment d’una tirania absoluta sobre ella.”

A continuació se’ns mostren una sèrie d’exemples per tal de posar més en manifest com els homes han adaptat la situació de les dones per tal d’establir una relació de dominància i dependència. Són clars exemples que els homes no els han deixat exercir el seu dret a vot, els obliguen a obeir les lleis creades per ells, els hi neguen diferents drets que han sigut atorgats fins i tot als homes més ignorants, i el més important, els hi neguen la ciutadania.

L’home sempre ha intentat posicionar-se com a ésser superior en respecte a les dones, els nega l’educació i els seus drets com a ésser racional. Culpen a l’església i a l’estat, atès que li permeten aquesta situació subordinada i permetent la projecció d’uns ideals erronis, i sobretot un codi moral diferent per a cada sexe.

Passant a les resolucions trobem les següents:

<<RESOLEM: Que qualsevol llei que entri en conflicte, en qualsevol aspecte, amb la veritable i substancial felicitat de les dones, és contrària al gran precepte de la naturalesa i no és vàlida, perquè aquest és "superior en obligació a qualsevol altre".>>

Aquesta resolució es basa bàsicament en una naturalesa de caràcter il·lustrat. Intenta reconèixer els drets naturals i constitutius a tots els éssers humans, aquests serien per exemple la propietat, la llibertat i la felicitat. Intenten trencar amb la línia discursiva utilitzada al llarg de la història per tal de justificar la inferioritat de la dona, però aquesta ruptura solament serà possible si la reivindicació d’igualtat troba suport en una reforma legal. Per la qual cosa, aquesta resolució invalida a qualsevol llei opressiva cap a la felicitat de les dones, ja que és contrària al que desitja la naturalesa.

<<Resolem: Que totes les lleis que impedeixen a la dona d’ocupar un paper en la societat que la seva

consciència li dicti, o que ella ocupi una posició inferior a la de l'home, són contràries al gran precepte de la natura i, per tant, no tenen força ni autoritat.>>

Segueix la mateixa línia de la resolució anterior, mencionant que qualsevol llei que atorgui a la dona un paper secundari a la societat o en qualsevol àmbit no és vàlida, ja que va en contra dels preceptes de la naturalesa. Posa en manifest la situació quotidiana de moltes dones, situant-les en un paper secundari respecte a l'home, deixant molt clar que és un fet veritable aquesta inferioritat.

Aquesta resolució es basa en els següents 3 punts:

1. Educació: El dret a l'educació a les dones va ser una victòria del col·lectiu feminista a la majoria dels països. El feminisme va exigir un canvi a les legislacions per tal de permetre l'accés a l'educació. Com s'ha mencionat a l'anteriorment a l'anàlisi de l'obra de Wollstonecraft, *Vindicació dels drets de la dona*, fins aleshores l'educació es basava en el model proposat per Rousseau a la seva obra *Emilio*, en la que els homes han de ser criats per tal de ser forts, independents i actius mentre que les dones han de ser criades per tal de desenvolupar la seva naturalesa delicada, passiva i dèbil. És per això que la dona es criava solament per satisfer al seu futur marit i ser una bona mare i esposa, posant èmfasis en què aprenqués com cuidar als infants, ser obedient i delicada. El col·lectiu feminista comprèn que per tal de poder fer tots els canvis que volen efectuar cal establir la base en l'educació, ja que si una dona estudia aconseguirà treball, i com a conseqüent la independència econòmica.
2. Matrimoni: El col·lectiu feminista criticava el matrimoni com a tal a l'època, ja que aquest sotmetia a les dones a una denominada "mort civil", és a dir, una dependència directa del seu marit. L'espòs posseïa tant a la seva dona com els seus serveis i els fills. Aquest domini absolut tenia com a objectiu la preeminència dels rols tradicionals de la dependència de les dones cap als homes. Per tal d'aquesta conservació dels rols a través del matrimoni s'inculcava a les dones que sense un matrimoni no seria res a la vida, sent així socialment marginada, ja que no compliria amb aquests rols.
3. Treball: El treball de les dones era bàsicament reduït a l'entorn familiar fins al s.XIX. Amb la industrialització es va modificar l'entorn de treball de les dones, ja que a les fàbriques es necessitava molta mà d'obra barata, i el sector de la societat perfecte per a dur el tipus de tasques eren les dones. La seva ocupació principal va ser al sector tèxtil: teixir a mà, planxar, tintar el tèxtil... Aquesta industrialització va provocar una separació entre la llar i el treball. També l'ocupació era diferent pels diferents sexes:

l'home duia a terme el treball principal, és a dir, el que portava la majoria d'ingressos a la casa, mentre que la dona duia a terme un treball suplementari la qual cosa reforçava la convicció que el treball dut a terme per les dones era inferior i per això se'ls hi pagava menys.

<<Resolem: Que la dona és igual a l'home, tal com era la intenció del Creador; i que és el bé més elevat de la humanitat, el que exigeix que sigui reconeguda com a tal.>>

Com que la dona és igual que l'home cal que se li doni els mateixos drets que a aquest, inclosa la ciutadania. Ho fa des d'una visió cristiana, justificant que la intenció del Creador era crear una societat igualitària entre ambdós sexes, i que com ell ho volia així cal fer-ho complir.

<<Resolem: Que les dones d'aquest país han de ser informades pel que fa a les lleis sota les que viuen, que mai no tornaran a proclamar la seva degradació declarant-se satisfetes amb la seva posició actual, ni amb la seva ignorància, afirmant que tenen tots els drets que volen.>>

Exposa la necessitat de què el govern sigui conscient de la situació de les dones, i que per tant faci tot el que sigui possible per tal de poder suportar-les. Per tant, cal que s'informi les dones de les lleis sota les quals viuen, intentant que aquestes no les oprimeixin. Per part de les dones demana que no es quedin satisfetes o utilitzin la ignorància per tal de satisfer al govern, sinó que participin de forma activa si alguna llei no compleix aquests requisits.

<<Resolem: Que donat que l'home, tot i afirmant la seva superioritat intel·lectual, reconeix la superioritat moral de la dona; per tant, és el seu deure encoratjar-la a parlar i a ensenyar, tant com ella tingui ocasió, en totes les assemblees religioses.>>

Afirma la superioritat moral de la dona i per tant s'ha de promoure a la dona a parlar públicament, mostrant així la seva presència pública. Trobem antecedents d'aquest propòsit a *La declaració dels drets de la dona i la ciutadana* d'Olympe de Gouges, concretament a l'article X (Vegeu annex II, *Declaració dels drets de la dona i la ciutadana*, article X)

<<Resolem: Que la mateixa proporció de virtut, delicadesa i refinament en el comportament que s'exigeix a la dona en la societat, sigui exigida a l'home, i les mateixes infraccions siguin jutjades amb igual severitat.>>

Exigeix un tractament igualitari quant a les exigències de la societat, ja que la pressió de la dona és molt més alta que no pas la de l'home per tal de ser perfecta i delicada. Trobem

que aquest tipus d'argument és molt conservador en el feminisme actual, ja que en comptes d'intentar trencar amb els rols de gènere per tal d'aconseguir una societat lliure el que fa és atorgar-li la mateixa opressió al sexe contrari, però cal tenir en compte la diferència temporal. Demana també igualtat judicial, i que totes les infraccions siguin jutjades de la mateixa manera, sense importar el sexe.

<<Resolem: Que l'acusació de falta de delicadesa i de decor amb què amb tanta freqüència s'inculpa a la dona quan dirigeix la paraula en públic, prové, i amb molt mala intenció, d'aquells que assisteixen i per tant fomenten l'aparició de la dona en escenaris, en concerts o en circs.>>

Al llarg del segle XIX les úniques dones que parlaven en públic eren les prostitutes, viudes, les dones madures que flirtejaven amb els joves... Amb els avenços científics van sorgir diferents estudis que afirmaven que la presència de dones a l'escenari produïa histèria, al contrari que la presència dels homes. És per això que aquesta resolució senyala al públic com a culpable de l'acusació de poca delicadesa de les dones al parlar públicament.

<<Resolem: Que la dona s'ha mantingut satisfeta durant massa temps dintre d'uns límits determinats que uns costums corromputs i una tergiversada interpretació de les Sagrades Escriptures han assenyalat per a ella, i que ja és hora que es mogui en el mitjà més ampli que el Creador li ha assignat.>>

Aquesta resolució intenta trencar amb els estereotips femenins conseqüents d'una mala interpretació i lectura dels texts sagrats. Aquesta mala interpretació ve donada de la maledicció bíblica que va començar a pesar sobre Eva al ser expulsada del Paradís com a conseqüència d'un error per la seva part. Per tant, al ser una dona qui allunya a la humanitat de l'existència d'una societat edènica, fa que la converteixi en la culpable de tots els mals de la societat. Com a conseqüent, trobem a Adam com una figura heroica, que ha aconseguit treure a la humanitat del fracàs, poblant la terra i lluitant per la seva supervivència.

També trobem una connotació pejorativa a la Bíblia referent a la imatge que es dona del sexe femení en el fet de què la dona va ser creada a partir de l'home. Déu va preferir crear primerament a l'home i posteriorment va crear a la dona a partir d'una costella d'Adan. Per això se la considera com a un ésser inferior i que depèn directament de l'home, ja que sense aquest la creació del sexe femení no hagués sigut possible.

<<Resolem: Que és deure de les dones d'aquest país assegurar-se el sagrat dret del vot.>>

Exposa que el col·lectiu femení ha de lluitar per tal d'aconseguir el dret a vot, ja que tan sols pot lluitar per aquest dret el col·lectiu el qual es troba oprimat, en aquest cas, les dones.

CONCLUSIÓ DECLARACIÓ DE SENECA FALLS

Posteriorment de la declaració de Seneca Falls les dones sufragistes es van identificar amb el partit Republicà per tal que les poguessin ajudar a complir els seus desigs d'igualtat entre ambdós sexes, però, el 1866 aquest mateix partit va presentar a la constitució, concretament a l'esmena catorze, que negava el dret a vot de les dones i l'atorgava als homes esclaus alliberats. A més, al demanar l'ajuda al moviment antiesclavista se la van negar, ja que aquest tenia por de què aquesta esmena fos retirada si es donava l'ajuda a les sufragistes.

Tots aquests fets van fer arribar a Elizabeth Cady Stanton a la conclusió que la lluita pels drets de la dona havia de ser tan sols d'elles, amb l'objectiu d'aconseguir la mateixa importància política que les associacions masculines. Intentarien organitzar una associació que tingués suficients participants actius que aconseguís atraure els focus més importants del país no per tal de fer una nova llei, sinó per renovar l'existent i eliminar les desigualtats d'elles.

El 1868 van crear la "Associació nacional pro-sufragi de la dona" (NWSA). Aquesta lluitava per tal d'aconseguir el vot femení, ja que segons elles, aconseguir una participació de la dona en la política podia assegurar una total igualtat amb l'home. No tan sols lluitaven pel vot, sinó que també intentaven canviar la mentalitat de les dones per tal d'evitar l'explotació en qualsevol àmbit tant laboral com personal.

Però aquest feminisme liderat per Elizabeth Cady Stanton i Lucretia Mott caracteritzat pel seu anticlericalisme, individualisme i interclassisme era massa radical per moltes dones. Per la qual cosa, Lucy Stone va liderar una separació més conservadora d'aquest feminisme l'any 1869. Va crear "l'Associació Americana Pro Sufragi de la Dona" (AWSA).

Per una banda, trobem que l'associació més radical liderada per Stanton les seves campanyes es basaven a fer marxades i reunions massives, la difusió de follets i la presentació anual d'una entesa constitucional a favor del sufragi femení al congrés, de 1878 a 1896. Per altra banda, l'associació liderada per Stone es va basar en campanyes

estats per fer referèndums sobre el sufragi, però aquesta estratègia va ser fallida.

El 1890, a l'observar les dificultats que tenien ambdós caires del feminisme americà, van decidir unificar-se creant l'associació "Associació nacional nord-americana pro sufragi de la dona".

Finalment, després de molta lluita per tal d'aconseguir el vot femení aquest va ser legalitzat l'any 1920, però tan sols les dones blanques, ja que les dones negres no van poder votar fins a l'any 1967. Com a curiositat, tan sols una de les participants de la reunió de Seneca Falls, Charlotte Woodward, que a la firma de la declaració de Seneca falls tenia dinou anys, va poder arribar a presenciar el 1920 les primeres eleccions als Estats Units de les quals les dones van formar-hi part.

Com a conclusió del manifest de Seneca Falls podem determinar que va marcar un abans i un després en la lluita dels drets de la dona, ja que aquesta declaració reflectia la superioritat que mostrava l'home en respecte a la dona al llarg de la història. En aquesta declaració s'intenta mitjançant un reclam de drets, de situar-se de forma igualitària en una societat en la qual l'home se situava en un pla primari. Així mateix, les sufragistes demanaven expressament ser reconegudes com a ciutadanes en aquesta societat i tenir els mateixos drets que l'home.

Aquest manifest va servir com a punt de partida per la lluita organitzada dels drets de la dona, així com el principi de la formació de la disciplina entesa com a feminisme. Aquest manifest va servir com a inspiració per la lluita femenina en altres països, encara que va ser molt més tardana.

Diferents manifestacions sufragistes a EEUU.

SUFRAGISME ANGLÈS

INTRODUCCIÓ

El sufragisme anglès va culminar entre finals del segle XIX i principis del segle XX, amb les diferents reivindicacions que exigien el dret al vot del sector femení i la reclamació d'una altra sèrie de drets que fins aleshores eren exclusius dels homes.

Com a fets que reivindicaven els drets de les dones precedents al sufragisme anglès trobem la formació el 1848 del primer centre d'ensenyament de secundària per a noies, que posteriorment seria seguit per altres centres. Deu anys més tard, un informe de la comissió reial recomanava la formació d'un sistema nacional d'ensenyament secundari dirigit cap a les dones per tal de poder satisfer les necessitats de l'època.

Troblem també com a fet precedent la llei de divorci del 1857, encara que va ser una llei molt conservadora comparada amb la d'avui en dia, ja que permetia que el marit es divorciés de la dona sota l'acusació d'adulteri, però havia de mostrar proves que aquest fet fos vertader.

John Stuart Mill va presentar el 1866 amb Henry Fawcett a la cambra dels comuns una petició a favor del vot femení. Aquesta petició anava avalada amb la firma de 1499 dones recollides per la *National Society for Woman's Suffrage* liderades per Lydia Becker²⁸.

A les dues dècades següents la National Women's Suffrage va impulsar la presentació al parlament per part dels liberals d'esquerra de diferents projectes de llei a favor del sufragi femení.

Stuart Mill va establir una relació molt pròxima amb el feminisme, situant-se clarament en una postura d'aliat feminista²⁹ i va publicar una obra clau pel feminisme: *The Subjection of Woman* el 1869 (vegeu annex VI). Aquesta obra és de tal importància, ja que va permetre expandir i internacionalitzar el moviment sufragista cap a països com Nova Zelanda, Austràlia, Alemanya, Àustria, Suècia... A la seva obra es reflecteix la seva ideologia la qual es basa en el rebuig de la desigualtat entre els homes i les dones i enfocava el sotmetiment

---

²⁸ Lydia Becker va ser una líder del primer moviment sufragista britànic, així com una científica i astrònoma. Va ser coneguda per fundar el "Women's Suffrage Journal" el 1870.

²⁹ El feminisme busca l'alliberació de la dona i la consciència de gènere d'aquestes per tal d'eliminar-les opressions que rep des del sistema patriarcal, per tant, un home mai podrà arribar a saber realment el que pateix la dona per la seva condició. Pot mostrar empatia, pot solidaritzar-se amb la lluita, però mai serà víctima directa de la misogínia i és per això que s'utilitza el terme "d'aliat feminista"

de la dona des de la política de l'individualisme liberal.

Amb la revolució industrial trobem una presa de consciència per part de la dona com a conseqüència de la substitució de la producció domèstica pel sistema fabril, un treball que es durà a terme a les grans factories situades a les grans ciutats, la qual cosa produirà un canvi en els fluxos migratoris i canvis en l'estructura de les famílies.

En aquest context trobem dues situacions completament diferents per part de la dona:

- La dona de la classe mitjana burgesa a la qual se la va reduir completament les tasques domèstiques considerades pròpies de les dones per tal de convertir a la figura de la dona en un simple objecte decoratiu per tal de dotar d'estatus a la família.
- Per altra banda trobem a la dona proletària la qual es veia obligada a treballar a les fàbriques tèxtils per un baix salari, i alhora, al tornar a casa s'havia d'ocupar de les tasques domèstiques i d'encarregar-se dels nens. Les condicions de treball eren pèssimes, i sobretot per a les dones, les quals treballaven freqüentment a les fàbriques tèxtils on estaven sotmeses a un gran nombre de riscos laborals. A més d'estar exposades a més riscos laborals que els homes el salari era inferior, no arribava ni a una tercera part en comparació amb el salari d'un home. Com a conseqüència del salari tan baix que s'atorgava a les dones, moltes d'elles es veien obligades a compaginar el seu treball amb la prostitució, ja que el salari de la fàbrica no els hi arribava per abastir les seves necessitats.

Podem determinar que el sufragisme va sorgir a partir com la intersecció de dos moviments: el de les dones de classe mitjana que van lluitar per obrir-se les portes cap a una educació secundària digna i la creixent preocupació de les classes superiors més sensibles cap als sectors socials inferiors per les seves condicions de vida com la prostitució, les condicions de treball inhumanes, el salari baix...

EL MOVIMENT

Gran Bretanya va ser el segon país en el qual es gesta tot un moviment pels drets de la dona, ja que com s'ha mencionat anteriorment, el primer va ser a EEUU. El sufragisme anglès es caracteritza per la seva contundència i la tenacitat en la lluita pels drets femenins. El desenvolupament d'aquest moviment va ser possible gràcies al fet que es va donar una forta consciència de gènere entre les dones que va afavorir l'existència d'una forta unió entre les dones angleses. Per a les sufragistes angleses era d'extrema importància que l'opinió pública s'interessarà per les seves reivindicacions, d'altra manera no imaginaven la forma que un govern integrat exclusivament per homes acabés reconeixent els drets civils de les dones.

Encara que no es pot determinar una data exacta, s'ha determinat l'inici formal del moviment sufragista britànic el 1866, com s'ha mencionat anteriorment, quan John Stuart Mill va presentar el 1866 amb Henry Fawcett a la cambra dels comuns una petició a favor del vot femení. Aquesta petició anava avalada amb la firma de 1499 dones recollides per la National Society for Woman's Suffrage liderades per Lydia Becker. En ser aquesta petició refusada va començar l'organització per aconseguir el dret de sufragi per les dones. A partir d'aquest moment és quan sorgeix el moviment sufragista britànic, que s'estendrà poc a poc cap al continent europeu.

Com bé diu González, Mª Jesus (2009) a l'article d'Arenal, el moviment sufragista va ser un moviment molt visible, el qual es va desenvolupar sota la mirada de testimonis socials que influïrien en la configuració de l'opinió pública del moviment. Van utilitzar aquesta repercussió per crear-se, estendre les seves idees i reivindicar una imatge de dona mai vista, una dona organitzadora, solidària, bel·ligerant, comunitària...

Com qualsevol moviment, el sufragisme britànic no és homogeni, sinó que podem observar diferents caires amb opinions molt diferents, però que alhora giren al voltant dels mateixos eixos: trobem la supressió de la reglamentació de la prostitució, dret a l'educació i finalment el dret a vot. Com ens narra González, Mª Jesus (2009) a Arenal, encara que aquesta homogeneïtat hagués existit al moviment, no hagués sigut fàcil elaborar una estratègia única, tenint en compte que els dos grans partits al poder es trobaven també tan dividits per la qüestió del sufragi com ho estava la societat. Així, les sufragistes havien de lluitar per una banda utilitzant les vies parlamentàries i per altra pressionant al govern per convèncer-li de que la qüestió del sufragi era igual d'important que altres afers de l'Estat i que a més, es trobava amb suport social.

Com a conseqüència d'aquests diferents caires en el mateix moviment, trobem diferents organitzacions de diferents tarannàs, que com s'ha mencionat anteriorment, lluiten per les mateixes qüestions. Cal destacar que en un primer moment no trobem una separació radical entre les organitzacions que van sorgir com a conseqüència de la separació que es va produir al moviment, ja que a part de què lluitaven per un mateix objectiu, es va produir una espècie de "simbiosis" on les actuacions d'una organització beneficiava indirectament a l'altre grup. "¿Què importa si som anomenades *suffragists* o *suffragettes*. Cents de nosaltres som ambdues coses", afirmava Gertrude Harding, una dona que pertanyia al moviment sufragista.

Per una banda trobem la National Union of Women's Suffrage Societies (NUWSS). Aquesta associació aglutinava a les agrupacions sufragistes que existien fins aquest moment. Aquestes agrupacions eren de caràcter més moderat i que actuaven de forma més pacífica dintre de la llei. Aquest col·lectiu serà el denominat "suffragists".

Millicent Garrett Fawcett va ser la dirigent d'aquesta institució, i des de 1871 va promoure la intervenció de la dona en la política amb l'argument que un home no era capaç de representar-la. Garrett Fawcett va dedicar pràcticament tota la seva vida a aquesta causa a través de reunions, actes, campanyes... per tal d'aconseguir el vot femení.

Cal destacar que en un principi la NUWSS no s'oposava al rol preestablert de la dona, sinó que justificaven el dret a vot amb què aquest podria ajudar a la dona a poder satisfer les seves obligacions. Però finalment com a conseqüència del context social i polític van acabar defensant una educació digna per a les dones i la seva independència econòmica.

Per altra banda, també trobem el sector més radical en el moviment sufragista britànic el qual és representat per l'organització Women's Social and Political Union (WSPU). Les seves participants eren majoritàriament del partit laborista independent, el qual va suportar la seva cerca del sufragi femení a la societat. La seva principal militant va ser Emmeline Pankhurst, la qual va decidir enfocar tota la seva lluita en la ciutat de Londres, on sabia que hi tindria més ressonància que no pas en qualsevol altra part del país. Van ser denominades "suffragettes" de forma pejorativa pel diari *Daily Mirror* per la seva persistència i forma revolucionària de lluitar pels drets de la dona. Encara que aquesta denominació va ser en un primer moment pejorativa, aquest va ser el nom que van adoptar amb orgull les militants, arribant fins al punt de posar-li aquest nom a un dels seus diaris. Es pot observar la seva forma d'actuar al seu lema "DEEDS, NOT WORDS" (fets, no paraules) en el qual es refereix

a l'acció directa que es desenvolupen com a resposta de la negació al vot femení.

Com explica González, Mª Jesus (2009) a Arenal , la líder d'aquesta organització va establir una estructura organitzativa jeràrquica, però trobem la falta d'una constitució formal i de democràcia interna, cosa que facilitava a la líder exercir un paper autocràtic. Pankhurst justificava el seu poder a través de la comparació del moviment amb un exèrcit. Segons ella, aquest era un exèrcit voluntari on ningú tenia l'obligació de romandre en ell. Per la qual cosa, en un exèrcit no hi ha negociació possible, ni eleccions ni comitès, s'ha d'obeir a una sola veu que dicta l'estratègia d'acció.

La tasca de militància de la WSPU es distingeix principalment en dues fases ben diferenciades : la primera compren entre el 1903 i el 1911, i la segona entre el 1912 i el 1914.

En la primera etapa ja es va portar a terme una activitat activa a través de la presència pública amb propaganda llançada des de zepelins, escriptures als paviments, pameles amb lemes, boicot de diferents actes polítics als quals se'ls negava l'entrada (accedien a ells disfressades d'homes), desobediència civil o interrupció d'altres actes tals com ballet, concerts, teatres... Com a conseqüència de tots aquests actes violents trobem múltiples detencions violentes. Entre aquestes detencions violentes destaca la produïda el 18 de novembre de 1910 coneguda com "divendres negre" on més de cent sufragistes van ser detingudes posteriorment d'una brutal càrrega policial a la concentració davant del parlament. Aquest esdeveniment va ser descrit per l'activista antifeminista Dangerfield "el xoc entre les sufragistes i els policies va ser pitjor que el de Jason i els argonautes enfront a les harpies"

La postura davant les seves detencions va ser ferma i rotunda, van començar les vagues de fam entre les dones apressades, en protesta contra el tracte violent que exercia la policia contra elles i alhora com a via de reivindicació. Però, com a conseqüència d'aquestes vagues de fam trobem que l'estat físic de les presoneres anava cada cop més empitjorant, per la qual cosa es va optar per alimentar-les forçadament. Aquesta alimentació forçada a través de tubs via larigea va portar a diverses infeccions, pneumònies, infarts i perforacions nasals. Trobem diferents descripcions dels diaris de l'època de les presoneres d'aquest fet:

"Hi havia sis funcionàries, totes elles més grans i fortes que jo. Em van posar d'esquena al llit, em van subjectar el cap i em van col·locar un llençol a la barbeta. Vaig estrènyer les dents i els llavis amb totes les meves forces. Vaig sentir uns dits d'home intentant obrir-me la boca. Després vaig sentir un instrument pressionant-me les genives, buscant alguna separació entre les dents... "Aquí hi ha un espai!" va dir un d'ells. L'instrument de metall em pressionava les genives, tallant-me la carn. "No, aquest no!" Va dir la veu ara, "dóna'm el punxegut!" Era una angoixa insuportable. Llavors un

instrument em va obligar a separar les mandíbules alhora que giraven un cargol. El dolor era semblant al de l'extracció d'un queixal. Em van introduir un tub, suposo que ja no era conscient de res, excepte de la meva frenètica resistència. Finalment, van dir "això és tot". Vaig vomitar quan em van treure el tub. Em van deixar al llit, panteixant i sanglotant convulsivament."

Cal destacar el fet que el 1910 una aristòcrata anomenada Lady Constance Lytton, que va ser detinguda diverses vegades i tractada d'una forma privilegiada pels metges per la seva posició social i suposadament pels seus problemes de salut, va decidir realitzar l'experiment de disfressar-se de sufragista obrera anònima. Quan va ser detinguda sota la seva nova identitat casualment el seu estat de salut va passar de ser precari (quan era detinguda sota la seva identitat de Lady) a trobar-se completament sana per la qual cosa, en declarar-se en vaga de fam els metges van decidir alimentar-la forçadament. El seu estat de salut va disminuir tant que el seu germà, Lord Lytton es va veure obligat a fer públic l'experiment portat a terme per la seva germana, sent així alliberada.

Posteriorment d'haver escrit diferents articles contra l'acció que estava portant a terme el govern, Lord Lytton es va bolcar al parlament, dirigint així la comissió que lluitava per portar endavant una llei de sufragi femení restringit, la coneguda com *Conciliation Bill*. Encara que el vot que promulgava aquesta llei es trobava reservat per a les propietàries, l'aprovació d'aquesta podia significar un gran pas per la lluita sufragista. La tramitació d'aquesta llei va portar a la unió de les dues organitzacions per tal d'organitzar una manifestació grandiosa: La Women's Coronation Procession el 1911. Més de quaranta mil dones van desfilat pels carrers amb les seves millors gales, amb cavalls, carrosses... celebrant la coronació del nou rei George V i la seva promesa d'atorgar el vot al sector femení.

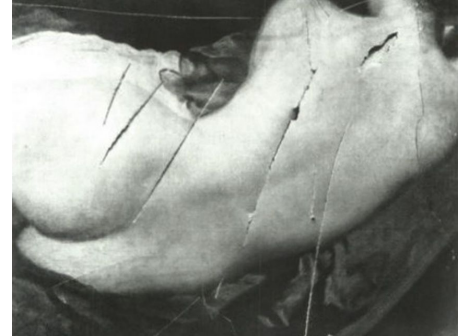
Fotografia de la Women's Coronation Procession.

Però, el fracàs de la *Conciliation Bill*, que va ser frenada pel primer ministre Asquith, va marcar un punt d'inflexió en el moviment. Va augmentar la fúria i la desil·lusió entre les sufragistes.

Aquest fet va ser el que va marcar la radicalització extrema de les militants. A partir d'aquí és

quan trobem la segona etapa de l'organització caracteritzada per la seva radicalització.

En aquests anys les dones van augmentar les accions violentes, per exemple, el 1911 van destrossar a pedrades els cristalls d'edificis, diaris i hotels, el 1912 més de 150 dones van treure martells de les seves bosses per tal de destrossar aparadors de botigues, llançaven bombes incendiàries a esglésies i edificis públics, van trencar les finestres de les mansions de polítics, van destrossar obres d'art com per exemple la Venus del mirall de Velázquez (com podem observar a la fotografia), van cremar vagons de tren, etc.

Venus del mirall destrossada.

Alhora que les accions reivindicatives augmentaven, progressivament augmentaven també les detencions. Com a resposta a aquestes detencions violentes l'organització va ordenar a les detingudes que fessin vaga de fam. Davant d'aquesta institucionalització de la vaga de fam, el govern va portar aquesta qüestió al Parlament. Per tal de netejar la imatge que estava donant el govern d'impopularitat, es va aprovar la llei de descàrrega temporal de presoneres o també coneguda com a *Cat and Mouse Act* (Llei del gat i del ratolí). Aquesta consistia en l'alliberació temporal de les presoneres que fessin vaga de fam per tal que poguessin recuperar la seva salut física per posteriorment tornar-les a detenir.

Encara que les seves accions eren d'un tarannà reivindicatiu i revolucionari aquestes no eren mostrades a la premsa, ja que aquesta es trobava totalment manipulada pel govern. Les sufragistes van voler anar un pas més endavant i cridar l'atenció del rei per tal que s'involucrés en la causa sufragista, i observés la dedicació de les dones per tal de complir el seu propòsit. Van decidir que l'ocasió ideal seria al derbi d'Epsom celebrat el 4 de juny de 1913, on competia un cavall propietat del rei. La sufragista Emily Davison va decidir abalançar-se sobre el cavall per tal de col·locar-li una bandera sufragista.

Però el seu intent va ser fallit, ja que el cavall va passar-li per sobre i les lesions i fractures que li va provocar van posar fi amb la seva vida. Encara que el seu objectiu de col·locar la cinta al cavall va ser fallit, el seu propòsit de cridar l'atenció a la premsa es va complir, ja que mitjans de comunicació internacionals es van fer ressò de la notícia. La figura de Davison ha passat a la història com la màrtir del moviment, i va ser l'única víctima mortal d'aquest moviment.

Les sufragistes van haver de lluitar també contra diverses organitzacions que es van situar en contra del sufragisme les quals negaven al dret de les dones al vot i lluitaven per la conservació del rol de la dona preestablert en la societat. (Vegeu annex VI) Per tant, el 1908 es va crear la lliga masculina antisufragi i poc després al mateix any la lliga nacional de dones anti-sufragi. Finalment aquestes dues organitzacions es van fusionar el 1911 per formar la Lliga nacional contra el sufragi femení. Els arguments que utilitzaven aquestes organitzacions era que el vot femení podia provocar una disminució de la imatge de virilitat de l'imperi britànic, que les dones estaven felices com es trobaven i aquest fet podria fer trontollar la seva felicitat.

L'enfrontament de les sufragistes contra les diferents lligues antisufragi va produir una ruptura interna en el moviment. Com a conseqüència d'aquesta ruptura trobem la creació de "Lliga per a la llibertat de les dones" que bàsicament s'allunyava de la líder de la WSPU, Emmeline Pankhurst i defensava un mètode d'actuació menys violent, encara que practicaven actes de desobediència que anaven en contra de la llei però aquests eren d'un caire més moderat.

Una altra ruptura destacable que es va produir a la WSPU va ser la liderada per la mateixa filla d'Emmeline Pankhurst, Sylvia Pankhurst. Aquesta va crear l'East London Federation of Suffragettes, la qual estava estretament relacionada amb el moviment sufragista i el socialisme. "La misma Sylvia Pankhurst mostró su radical desacuerdo con las tácticas de la organización y afirmó que era tan feminista como obrerista" com bé diu González Mª Jesus a Arenal (2009).

Cal destacar que el fet que es produïssin ruptures internes va ser molt perjudicial per al moviment sufragista, ja que van debilitar al mateix moviment, en comptes d'unir les forces per tal de plantar-li cara al govern.

La primera guerra mundial (1914-1919) va marcar un punt d'inflexió al moviment sufragista. Els governs es van veure obligats al fet que els joves deixessin la seva feina i que fossin a la guerra. Per la qual cosa, els seus llocs de treball es van ocupar per dones i es van incorporar al treball a les fàbriques per produir la producció necessària perquè l'economia del país no es veiés afectada.

Amb aquestes noves condicions, la teoria que la dona havia d'exercir les tasques domèstiques ja no era vàlida. Es va produir un gran canvi, ja que se les havia autoritzat

implícitament a ocupar l'àmbit públic que fins aleshores se les havia reclòs i denegat. En finalitzar la guerra, la suma de tots aquests factors va evocar en què les dones es consideressin ja ciutadanes de ple dret i amb plena voluntat que se les atorgués el dret a vot.

Es van fer diferents congressos per tal de demostrar que les dones que eren capaces de mantenir-se unides sota la seva pròpia identitat de gènere. El primer congrés va ser organitzat per la sufragista nord-americana Susan B. Anthony, presidenta de l'Associació nacional pel sufragi femení. El congrés denominat "Congrés Internacional de Dones" va tenir tal èxit que el 1925 agrupava fins a trenta-sis milions de dones de diferents països i entitats feministes.

A partir d'aquest moment a poc a poc es van anar produint victòries per part del sufragisme, ja que els governs van haver d'acceptar que les dones tinguessin dret a vot. Al quadre següent es representen les dates de l'obtenció del dret a vot de les dones d'alguns països.³⁰

Nova Zelanda	1893
Finlàndia	1906
Dinamarca	1915
Rússia	1917
Regne Unit	1918 (dones amb més de 30 anys) 1928 (dones amb més de 21 anys)
Estats Units	1920 (dones blanques) 1967 (dones negres)
Espanya	1931
França	1945

³⁰ Actualment el sufragi es troba condicionat a Burnéi (Estat d'Àsia) els quals els ciutadans no han participat en cap elecció des de 1962, tan sols a les eleccions locals. També es troba condicionat als Emirats Àrabs tant per a dones com a homes. A l'únic estat que es discrimina actualment per sexe és al Vaticà on només poden votar cardenals que, segons la carta apostòlica *Ordenatio Sacerdotalis* han de ser exclusivament homes. Per tant, és l'únic estat al món en el qual les dones no poden votar. L'últim país en aprovar el vot femení va estar Arabia Saudí, qui el va aprovar el 2015.

SUFRAGISME ESPANYOL

Fins als anys propers a la 1a Guerra Mundial, quan la batalla sufragista quasi havia aconseguit els seus propòsits a altres països, és quan comencem a trobar presència d'organitzacions feministes a Espanya. Encara que el seu grau de combativitat i afiliació era més baix que el dels seus models estrangers podem determinar que aquestes participaven en el corrent del sufragisme, ja que compartien els mateixos ideals i objectius. La seva principal reivindicació va ser la del dret a vot, encara que la victòria del seu propòsit va ser tan curta com la de la mateixa república que els hi va concedir.

Trobem que el feminisme a Espanya va quedar influenciat per diferents factors, principalment factors socials, polítics i econòmics. Per una banda, trobem l'endarreriment de la industrialització que deixava a la societat espanyola estancada en una economia tradicional i de subsistència, obviant així per complet les necessitats d'educació de les dones. I per altra banda, també trobem el difícil procés d'implantació de les doctrines liberals democràtiques a Espanya, excloses per les forces absolutistes i conservadores catòliques.

Destaquem en aquest context personalitats com per exemple Concepción Arenal, qui el 1842 es va veure obligada a disfressar-se d'home per tal de poder cursar estudis universitaris en la modalitat de dret. Al ser descoberta va ser obligada a superar un examen, i en superar-lo, el rector va acceptar la seva presència a la universitat. Però malgrat això, les dones no van poder accedir a la facultat fins el 1910.

També destaquem a l'escriptora Emilia Pardo Bazán la qual defensava en tota la seva obra el dret a l'educació de les dones i la lluita contra la injustícia de la desigualtat en les qüestions de moral sexual. El 1882 funda la Biblioteca de la Dona, una col·lecció amb publicacions de caràcter feminista, on editarà la primera traducció al castellà de l'obra de J. Stuart Mill sota el títol "*La esclavitud de la mujer*".

La II República va permetre portar a la pràctica les diverses reformes que s'havien proposat fins aleshores des de diverses formacions polítiques que van ajudar al canvi de règim. El feminisme entrava així en una etapa clau per la consecució dels seus objectius. Moltes feministes van participar a la política a través de partits tals com el PSOE, el Partit Radical o el Partit Radical Socialista. Aquesta participació activa a la política va permetre formalitzar i

exposar les seves reivindicacions en aquest àmbit.

Un fet clau pel moviment sufragista a Espanya va ser que el 8 de maig de 1931 el govern provisional de la república va concedir el dret a vot a tots els homes que tinguessin més de 23 anys, i va declarar elegibles per les corts a les dones i el clero. D'aquesta manera, es va permetre l'entrada a dues dones al congrés: Victoria Kent que pertanyia al partit d'Esquerra Republicana i Clara Campoamor que pertanyia al Partit Radical. Aquesta última va tenir un paper crucial en l'elaboració dels articles referents als drets de les dones. (Vegeu annex VIII)

Fotografia de Clara Campoamor durant un discurs.

La qüestió del vot femení era un subjecte ampli de debat. Per una banda, els parlamentaris de dretes que defensaven una postura de dona tradicional, submissa i de família, veien el dret a vot com una oportunitat d'afavorir el seus partits, ja que les dones de l'època es trobaven encara molt influenciades per l'església, i per tant s'asseguraven que les dones donarien suport als seus partits. En canvi, els parlamentaris i republicans es trobaven indecisos i dividits, ja que temien els efectes d'atorgar el vot a les dones en una república que acabava de néixer.

Finalment l'assumpte va portar-se a votacions, i l'article de la constitució de 1931 que ampliava el dret de sufragi a totes les capes de la societat, inclús a les dones, va ser aprovat per 161 vots a favor i 121 en contra.

El sufragisme havia guanyat novament una batalla a Espanya. Però, el tarannà conservador de les dones, influïdes principalment per l'església, preocupava als partits socialistes i d'esquerres per la seva possible repercussió a la república. A la victòria de la dreta a les eleccions de 1933 les acusacions van recaure sobre Campoamor, per haver defès el dret femení.

Tots els passos cap endavant que havia guanyat el sufragisme, com per exemple el divorci (1932), la promulgació de la llei d'avortament, l'educació, presència pública de les dones... durant la república van restar en aquesta. Amb la guerra civil i la dictadura imposada posteriorment de la victòria de les forces franquistes l'1 d'abril de 1939 es van anul·lar totes les reformes. Haurem d'esperar fins l'enderrocament d'aquest règim autoritari que va durar 40 anys perquè les dones poguessin recuperar totes aquestes reformes que acostaven a la igualtat envers els homes.

MOVIMENTS SOCIALS FEMENINS

Un moviment social femení és una forma d'acció col·lectiva, i aquesta acció implica un conflicte preexistent que intenta resoldre. Per tant, aquest busca i practica una identitat col·lectiva, busca canviar el món a través dels seus ideals i les seves accions.

Per la qual cosa, podem determinar que els moviments socials femenins busquen erradicar amb les desigualtats que pateixen les dones en determinats contextos i societats, és a dir, en la pràctica s'enfoquen en la situació de les dones a la societat.

Cal destacar que els moviments socials femenins es distingeixen entre ells gràcies a les diferents problemàtiques que van sorgint en la societat a mesura que aquesta avança i evoluciona. Per tant, podem observar diferents moviments socials femenins coetanis que lluiten per diferents qüestions com a conseqüència del desenvolupament desigual de les diferents cultures.

ÀVIES DE PLAÇA DE MAIG

Les Àvies de Plaça de Maig és una organització dedicada als drets humans creada el 1977, amb la finalitat de localitzar als infants segrestats durant la dictadura imposada el 24 de març de 1976 a Argentina, l'anomenada "Procés de reorganització nacional".

Presidida actualment per Estela de Carlotto, i trobem la seva seu a Buenos Aires. Actualment (desembre de 2017) l'organització ha aconseguit recuperar la identitat de 125 néts i nètes desapareguts durant la dictadura. Han sigut nominades diverses vegades al premi Nobel de la Pau cinc cops, entre 2008 i 2012, premi que malauradament, encara no han aconseguit.

El 24 de març de 1976 es va imposar a Argentina una dictadura que es va autodenominar com a "Procés de Reorganització Nacional", la qual va instaurar un règim totalment autoritari a través de l'eliminació massiva d'opositors. Aquesta repressió tenia com a objectiu sotmetre a la població mitjançant el terror, per tal d'estendre la por a la població i establir així ordre en la societat. Així mateix, van destituir el govern d'Isabel Perón, un règim democràtic i constitucional, instaurant un règim totalment autoritari.

"Se comunica a la población que a partir de la fecha, el país se encuentra bajo el control operacional"

del Estado Mayor Conjunto de las Fuerzas Armadas. Se recomienda a todos los habitantes el estricto acatamiento a las disposiciones y directivas que emanen de autoridad militar, de seguridad o policial, así como extremar el cuidado en evitar acciones y actitudes individuales o de grupo que pueden exigir la intervención drástica del personal en operaciones. Firmado: general Jorge Rafael Videla, almirante Emilio Eduardo Massera y brigadier Orlando Ramón Agosti".

(comunicat emès per la junta militar el 24 de març de 1976 instaurant així la dictadura)

En poc més de set anys el règim militar va fer desaparèixer per qüestions polítiques a 30 000 persones, aquest acte és considerat actualment com un genocidi, a través de la utilització de centres clandestins de detenció³¹.

Els fills dels detinguts en aquests centres van ser tractats per les forces repressives com a botins de guerra i van ser inscrits com progenitors propis dels membres d'aquestes forces repressives, venuts o abandonats com a éssers sense nom. D'aquesta manera, més de cinc-cents nens i nenes van ser despullats de la seva identitat i van viure la majoria de la seva vida amb els culpables de l'assassinat dels seus progenitors sense saber-ho.

Logo de l'organització.

Va ser per aquests motius que un 30 d'abril de 1977 van començar a marxar pacíficament cada dijous a la piràmide de Maig, situada a la Plaça de Maig³², exigint una audiència amb el president de *facte*³³ Jorge Rafael Videla³⁴, per tal de denunciar la desaparició sistemàtica dels seus familiars. En un primer moment les participants del moviment van decidir identificar-se entre elles portant un petit clau, però posteriorment van decidir canviar aquest símbol pel d'un mocador blanc al cap, que simbolitzava els bolquers dels seus néts i nétes desapareguts.

El paper simbòlic de la Plaça de Maig va ser clau pel desenvolupament del moviment, ja que mitjançant aquesta plaça les dones comencen a construir la seva pròpia col·lectivitat com a

³¹ Els centres clandestins de detenció van ser instal·lacions secretes utilitzades per les forces armades i de seguretat argentines per torturar, violar i romandre detingudes il·legalment a persones durant la dictadura militar anomenada Procés de Reorganització Nacional, per tal d'executar el pla sistemàtic de desaparició de persones.

³² Va ser el fet que marxessin a la plaça de Maig pel qual s'adopta el moviment social, identificant-se com abuelas de plaza de Mayo.

³³ L'expressió "president de *facte*" és una expressió llatina que significa de fet o pràcticament. En termes polítics president de *facte* fa referència a aquell president que després de portar a terme un cop d'estat pren el poder, i com a conseqüència la presidència.

³⁴ Jorge Rafael Videla va ser el president de *facte* durant l'última dictadura militar a Argentina denominada Procés de reorganització nacional. Va ascendir al grau de 1973 i el 1975 a cap de l'exèrcit. Finalment el 1976 va participar en el cop d'estat que va enderrocar el govern democràtic de María Estela Martínez de Perón. Va exercir com a president de *facte* des del 29 de Març de 1976 fins al 29 de Març del 1981.

grup. Per la qual cosa, podem determinar que la construcció de la seva identitat de resistència com a grup comença a partir de l'apropiació de la Plaça de Maig. Podem observar la importància que se li dóna a la plaça en diferents discursos de militants del mateix moviment. Aquesta apropiació i importància atorgada a la plaça la podem observar en un reportatge a Adela Antokoletx³⁵ al diari "Plaça 12" el 20 de maig de 2006:

"La tomé como propia (fent referència a la Plaça de Maig) y puse en esa idea toda mi pasión. A mi y a muchas esa plaza nos salvó del manicomio".

La lluita per localitzar als néts i nétes desapareguts va originar dues associacions diferents: La de les Mares de Plaça de Maig i el de les Àvies de Plaça de Maig. Trobem que les militants d'aquestes dues associacions són les mateixes que van ocupar aquesta plaça aquell 30 d'abril de 1977. L'única diferència que trobem entre els dos grups és que les Mares lluitaven principalment pel retorn dels seus fills i les àvies es van centrar més en la cerca dels infants desapareguts i alhora per tal d'evitar l'impugnat dels culpables d'aquestes desaparicions.

El 15 de maig del mateix any dotze àvies, considerades les fundadores d'aquest moviment, firmen un *habeas corpus*³⁶ dirigit a la justícia de Morón³⁷ en forma de carta en el que donaven a conèixer l'existència d'infants desapareguts. El principal objectiu d'aquesta era de què se suspenguessin totes les adopcions, per tal que la tasca de trobar als seus néts i nétes fos més fàcil.

Primerament el grup va adoptar el nom de "Àvies argentines amb netets i netetes desapareguts", en el que Alicia de la Cuadra va ser reconeguda com la primera presidenta del grup. Finalment al 1980 van acceptar el nom pel qual se les coneixen actualment, conegudes com Àvies de Plaça de Maig. Podem determinar que les 12 àvies fundadores van ser: Mirta Acuña de Baravalle, Beatriz Aicardi de Neuhaus, María Eugenia Casinelli, Eva Márquez de Castillo Barrios, María Isabel Chorobik, Delia Giovanola de Califano, Clara Jurado, Leontina Puebla de Pérez, Raquel Radio de Marizcurrena, Vilma Delinda Sesarego de Gutiérrez, Haudee Vallino de Lemos i Alicia Zubasnabar de la Cuadra.

La principal característica de les Àvies de Plaça de Maig es que són grup organitzat per

---

³⁵ María Adela Gard Pérez de Antokoletz va ser una de les dotze dones fundadores del moviment d'àvies de plaça de maig.

³⁶ L'expressió *habeas corpus* significa literalment "que tinguis el teu cos", i fa referència a un procés judicial que protegeix als ciutadans de les detencions arbitràries per part del govern.

³⁷ Morón és una ciutat situada a la província de Buenos Aires on es centren els poders econòmics, judicials i polítics.

dones. Però, també trobem l'acció d'homes, però la representació i la direcció va recaure sempre sobre les dones.

L'organització va anar formant-se progressivament, ja que la cerca dels néts requeria l'execució d'unes activitats específiques tals com investigar casos d'adopcions fraudulentas, recorreguda d'orfenats... Les seves primeres reunions van ser a esglésies o confiteries, simulant ser senyores grans fent la seva reunió setmanal. Per la qual cosa, cal destacar la valentia d'aquestes dones que, sota una situació de repressió com a conseqüència de la instauració de la dictadura, van seguir lluitant pels seus objectius i trobar als seus familiars.

LA CERCA

El primer pas per tal de començar la cerca dels seus néts i nètes desapareguts va ser reunir tota la informació sobre aquests en carpetes, destacant la condició de les embarassades o les possibles dates de naixement dels infants, el sexe o el nom. Aquestes carpetes van ser elaborades per tal de posteriorment presentar-les a organitzacions internacionals buscant així ajuda humanitària.

Van iniciar una cerca activa i directa, sense mitjans econòmics i sota la repressió de la dictadura. Aquesta cerca va consistir en un sistema d'intel·ligència coordinat, recorrent tots els jutjats de menors i orfenats per tal de trobar casos sospitosos i estranys que podien correspondre a la identitat dels seus néts i nètes. Tota aquesta informació era registrada i emmagatzemada pel grup.

Davant la dificultat de la cerca com a conseqüència de la dictadura, el moviment va demanar ajuda a diferents organitzacions i organismes internacionals. Però aquestes van ser negades en primera instància, com va ser el cas del Papa Pablo VI el qual no es va pronunciar davant de l'ajuda de les Àvies de Plaça de Maig. També van ser cridades organitzacions com UNICEF, la Creu Roja, la Cort Suprema de Justícia de la Nació...

Finalment, el novembre de 1977 van presentar la seva ajuda a l'Organització d'Estats Americans (OEA) , la qual va ser acceptada i va donar a la intervenció de la comissió interamericana de drets humans (CIDH). També es van posar en contacte amb el diari "el Buenos Aires Herald" el qual va publicar una carta posant de manifest la desaparició sistemàtica de nens i nenes al país. Posteriorment d'aquesta publicació, també es va unir a donar suport a la lluita de les àvies el diari "la premsa", el qual va publicar el denominat "himne de les àvies" en el que es reclamava el retorn dels néts desapareguts.

“Apelamos a las conciencias y a los corazones, de las personas que tengan a su cargo, hayan adoptado o tengan conocimiento de dónde se encuentran nuestros nietitos desaparecidos, para que en un gesto de profunda humanidad y caridad cristiana restituyan esos bebés al seno de las familias que viven la desesperación de ignorar su paradero (...)”

(fragment del denominat “himne de les àvies” publicat el 5 d’agost de 1978 al diari “La premsa”)

Un dels resultats més importants va ser la relació que es va establir amb el Comitè de Defensa dels Drets Humans pels Països Con Sud (CLAMOR). Gràcies a aquesta organització es va poder localitzar als dos primers néts: Anatole i Victoria Julien Grisonas, dos germans de nacionalitat uruguiaia que van ser raptats a Buenos Aires, traslladats a Montevideo³⁸ i posteriorment a Xile sota la dictadura de Pinochet³⁹. Els germans van ser abandonats a la plaça de Valparaíso a Xile, i posteriorment van ser acollits per una família xilena. Les àvies els van poder localitzar verificant la seva identitat. Finalment es va decidir que els germans es quedarien amb la família adoptiva però mantenint contacte amb la família biològica.

El 6 de setembre de 1979 la Comisió Interamericana de Drets Humans (CIDH) va instal·lar-se a Argentina per tal d’analitzar la situació al país. El govern militar va intentar desprestigiar el moviment a través de la utilització del lema “els argentins som drets i humans” donant a conèixer que a Argentina suposadament no es violaven els drets humans. A aquesta comissió se li van atorgar 5566 casos de desaparicions. Finalment, el 14 de desembre del mateix any la CIDH va publicar per primer cop un informe on assenyalava que a Argentina es produïen “nombrosos i greus casos de violacions de drets humans fonamentals i de la desaparició de nounats, nens i nenes” En aquest informe s’establí el deure del govern d’informar de les persones desaparegudes i del seu parador.

Gràcies a aquest informe es van començar a establir més relacions internacionals que van ser clau en l’èxit de l’organització a principis dels anys 80. Aquestes relacions van ser principalment amb organitzacions eclesiàstiques tals com el Consell Mundial d’Esglésies o l’Organització Catòlica Canadenca pel Desenvolupament i la Pau.

Als anys 80 l’organització CLAMOR, mencionada anteriorment, li va atorgar a les Àvies Plaça de Maig diferents informes i informació sobre els desapareguts a Argentina, centres clandestins de detencions i repressors. Aquests arxius van ser introduïts a Argentina per Chicha Mariani i Estela de Carlotto (dirigents de l’organització) a través de bombons brasilers

³⁸ Montevideo és la capital d’Uruguai.

³⁹ La coneguda com “dictadura de Pinochet” va ser un règim establert a Xile, que va comprendre des de l’ 11 de setembre de 1973 i l’ 11 de Març de 1990, dirigida pel general August Pinochet.

i roba utilitzada per tal d'evitar els controls policials.

Aquests arxius van ser clau per la investigació de l'organització, ja que van confirmar les sospites de les àvies sobre els parts clandestins, sent així de vital importància per tal de localitzar a més infants desapareguts. Per exemple, el 19 de març de 1980 es van localitzar a dues nètes: Tariana i Laura Britos. Les germanes van ser abandonades a una plaça de Buenos Aires posteriorment de què la seva mare fos segrestada i torturada. Les nenes van ser adoptades per un matrimoni. Gràcies a la postura crucial que va adoptar el matrimoni, va ser possible la recuperació de la seva identitat. A partir d'aquest moment trobem la localització de diferents néts i nètes gràcies als arxius de CLAMOR, com va ser el cas de la neta Paula Logares, la qual van trobar la seva identitat falsa adoptada per les forces repressives i la seva direcció aproximada en un d'aquests arxius.

Alhora que es duïen a terme les diferents investigacions les Mares i les Àvies de Plaça de Maig van organitzar entre el 9 i 10 de desembre de 1981 la primera marxa de la resistència. Aquesta marxa va consistir a allargar a 24 hores la ronda setmanal sobre la plaça. En aquesta marxa van participar-hi primerament setanta mares i àvies sota la pluja i sense llum, ja que el govern va ordenar tallar la il·luminació a la plaça. A l'endemà, es van unir més de 3000 persones pertanyents a diferents organitzacions defensores dels drets humans. Acabades les 24 hores que es va establir que duraria la marxa, van partir per l'avinguda de Maig cap a l'avinguda 9 de Juliol. Un dels crits que va sorgir d'aquesta marxa i que es tornaria emblemàtic va ser "¡Los desaparecidos, que digan dónde están!".

FI DE LA DICTADURA FINS L'ACTUALITAT

El 10 de desembre de 1983 es va tornar a instaurar la democràcia amb el president Raúl Alfonsín, la qual cosa va facilitar la tasca de les àvies.

Aleshores es va obrir una línia d'investigació dels crims comesos durant la dictadura. Aquestes investigacions buscaven la condemna dels culpables de la desaparició dels desapareguts i els diferents crims durant la dictadura. Alhora que es produïen aquestes investigacions el govern va rebre diferents pressions per tal de tancar les investigacions que involucraven als integrants de les juntes militars de la dictadura. Com a conseqüència d'aquestes pressions per finalitzar les investigacions van sorgir les denominades "lleis de la impunitat", les quals determinaven com impunes o reduïa la condemna els crims portats a terme per la junta militar argentina durant la dictadura denominada. Davant d'aquest fet, les

Àvies es van negar a acceptar les lleis d'impunitat, ja que aquestes impedièren investigar els crims que es van produir durant la dictadura. Per a elles, el més important era la recuperació de la identitat dels seus néts i nétes desapareguts, per la qual cosa no es podien donar per tancats els casos de desaparicions d'infants. Així mateix, el 1997 van iniciar una causa penal afirmant que el segrest dels infants era part d'un pla premeditat per part de l'Estat durant la dictadura, acusant aquest de la desaparició de 194 criatures. Entre 1986 i 2003 trobem 18 condemnades per 13 casos diferents de robatoris de nounats a militars de la dictadura.

Amb el pas dels anys òbviament els infants desapareguts anaven creixent, i a l'any 1997 ja eren adolescents. Aleshores, adaptant-se a aquest fet, les àvies van decidir modificar la seva línia d'acció, és a dir, durien a terme diferents activitats que involucressin a tota la societat per tal de què qualsevol jove que tingués dubtes sobre la seva identitat pogués parlar clarament a parlar amb l'organització. A partir d'aquest moment s'inicien diferents projectes culturals per tal d'intentar implicar a tota la societat com s'ha mencionat anteriorment. El 1997 es va organitzar un recital de rock a la Plaça de Maig amb l'eslògan «¿Vos sabés quién sos?» per tal de poder arribar la màxima repercussió.

Fins a l'actualitat han sigut 126 néts identificats per les àvies (vegeu annex IX), els quals la majoria d'ells havien viscut sota una falsa identitat tota la seva vida, l'última ha sigut identificada al desembre del 2017(vegeu annex X).

DONES DE NEGRE

El moviment social anomenat Dones de Negre va néixer a Israel, fundat per l'activista Hagar Rublev el 1988. Aquest moviment social va sorgir per tal de protestar contra l'ocupació de l'estat israelita als territoris palestins i com a conseqüent d'aquesta, la violació dels drets humans per part de l'exèrcit israelita.

Cal situar-nos en una situació de conflicte bèl·lic entre l'estat d'Israel i l'autoritat nacional palestina. Aquest primer, reclamava territoris de Palestina per motius històrics, ja que anteriorment Palestina havia sigut la llar de jueus al llarg de la història. Però per diferents motius i factors, es van començar a produir diferents fluxos migratoris de jueus

Fotografia d'una de les manifestacions.

principalment cap a Europa per tant, aquest sector va passar a ser una minoria a Palestina. Amb l'arribada d'Adolf Hitler al poder a Alemanya, les migracions de jueus cap a Palestina es van multiplicar, cosa que va agreujar la convivència entre àrabs palestins i els jueus immigrants. Aquest fet

va originar diferents disputes entre aquests dos sectors de la població. Un cop finalitzada la segona guerra mundial, Gran Bretanya va decidir deixar en mans de l'ONU el problema de convivència de les dues religions (ja que en aquest moment, Palestina era colònia de Gran Bretanya). Aquesta, va decidir que Palestina havia de ser dividit en dos estats: un jueu i un àrab. En aquest moment trobem l'origen de l'estat d'Israel el 1948. Aquesta decisió va ser acceptada pels israelites, però no pels palestins. A l'endemà de la proclamació d'Israel com a estat el primer ministre palestí, amb l'ajuda d'una coalició amb Egipte, Síria, Irak i Líban entre altres, va començar una guerra contra els jueus d'Israel. Durant aquest conflicte Israel va sortir victoriós i va iniciar un procés d'ocupació de terres palestines.

La primera manifestació de les dones de negre a Israel va ser el 9 de gener de 1988. Aquesta protesta va ser convocada per Hagar Rublev, la coneguda com a fundadora d'aquest moviment, la qual va decidir convocar a set amigues activistes a manifestar-se a la plaça de París a Jerusalem Oest⁴⁰. A partir d'aquest moment van decidir fer manifestacions setmanals cada divendres de 13.00 a 14.00 hores en la mateixa plaça de la primera manifestació, sota el lema "Finalització de l'ocupació". Aquest moviment va tenir una considerable cabuda a la societat, ja que el grup inicial de vuit dones, i en tres mesos va passar a tenir un centenar de dones.

Simbòlicament van decidir vestir-se tan sols amb un color, concretament de negre, per tal d'expressar el senyal del dol i per tal de cridar l'atenció a l'espai públic. Així mateix, per expressar el seu pacifisme van decidir manifestar-se en complet silenci. Cal destacar que en un inici van rebre nombroses crítiques, arribant a ser insultades i agredides durant les seves nombroses manifestacions silencioses.

El 1990, al esclat de la Guerra del Golf⁴¹ van decidir que des del 17 d'octubre d'aquell mateix any es manifestarien cada dimecres davant del parlament, protestant contra aquesta guerra.

Cal destacar que en un principi el moviment mancava de nom, i va ser posteriorment se'ls va atorgar el nom de dones de negre, per la seva simbologia que estableix la seva vestimenta. El grup no disposava de cap estructura jeràrquica, sinó que totes les decisions eren efectuades per consens.

Però aquest moviment no es va limitar a Israel, sinó que amb el pas dels anys s'ha anat

---

⁴⁰Jerusalem Oest fa referència a la part de Jerusalem que va quedar sota el control d'Israel posteriorment dels conflictes entre àrabs i israelites del 1948.

⁴¹ La guerra del Golf va succeir el 1991, i va ser un conflicte bèl·lic entre Iraq i una coalició de forces de 34 estats sota un mandat de les Nacions Unides liderades per l'exèrcit dels Estats Units.

internacionalitzant, i en diversos països s'han unit dones per tal de lluitar contra l'acció de la guerra. Aquest seria per exemple el cas de la fundació el 1991 a Belgrad de les Dones de Negre, seguint així la proposta israelita. Aquest moviment es trobà liderat per Stasa Zajovic, feminista, pacifista i activista del moviment LGTB⁴². En aquest cas també lluitaven pel pacifisme, concretament denunciaven el militarisme de Milosevic⁴³ i la creixent militarització dels Balcans.

També trobem representació d'aquest moviment a Colòmbia, el qual va arribar a través de diferents conferències i trobades internacionals del moviment on hi havia presència colombiana. El 2000 neix com a tal les dones de negre de Colòmbia, i van establir una aliança amb la Ruta Pacífica, moviment del qual parlaré a continuació.

En definitiva, podem determinar que l'objectiu d'aquest moviment social és crear una resistència contra la guerra, una resistència totalment activa i no violenta. Recorda també el paper de les dones en les guerres, totalment diferent del sexe masculí, ja que trobem que els actes de violència sexual augmenten amb els conflictes bèl·lics i la majoria de dones es veuen obligades a refugiar-se en altres països, sent la majoria de refugiats dones. (Vegeu l'annex XI).

LA RUTA PACÍFICA DE DONES COLOMBIANES

La Ruta Pacífica de les dones colombianes integra la xarxa internacional de dones de negre, com s'ha mencionat anteriorment.

A Colòmbia des de fa diverses dècades es viu un conflicte armat, social i polític que genera una situació social totalment insostenible: més de 4 milions de persones s'han vist forçades a desplaçar-se, es violen constantment els drets humans i la població civil es veu implicada en aquest conflicte. A més, cal sumar-li les altes taxes de pobresa, on la majoria de la societat no té cobertes les seves necessitats bàsiques.

Logo de l'organització.

La Ruta Pacífica neix el 1995 com a resposta d'aquesta situació social i alhora com a denúncia de les diferents situacions de violència sexual que les dones viuen durant un

⁴² LGBT és l'acrònim emprat per a referir-se col·lectivament a les persones Lesbianes, Gais, Bisexuals i Transsexuals i que defensa els drets d'aquests.

⁴³ Slobodan Milosevic va ser un polític serb que va ser president de Sèrbia conegut popularment com "el carnisser dels Balcans" per la seva alta responsabilitat en les guerres dels Balcans dels anys 90.

conflicte bèl·lic. El seu lema és "les dones no parim fills ni filles per a la guerra" . Com observem al seu lema, aquestes dones es van unir per tal d'expressar a la societat colombiana el seu desacord amb la guerra, i alhora mostrar que la pau no és tan sols el resultat de la negociació del conflicte armat, sinó també la reconstrucció moral, ètica i cultural de cada poble.

Actualment aquesta organització consta amb 315 organitzacions i grups de dones repartides en vuit regions del país colombià: Santander, Risaralada, Cundinamarca, Putumayo, Antioquia, Chocó i Cauca.

La Ruta Pacífica busca reivindicar els drets humans en general, però especialment els de les dones. En la seva cerca de la reivindicació d'aquests drets han establert diferents relacions amb altres organismes i moviments internacionals feministes, pacifistes i antimilitaristes.

Així mateix, trobem que els objectius de la ruta pacífica són els següents:

- Lluitar per la pau negociada del conflicte armat a Colòmbia, tenint les dones un paper actiu tant en els processos de negociació locals, regionals i nacionals.
- Establir una xarxa internacional formada per dones i diferents ONG que lluitin per l'antimilitarisme tant a Colòmbia com a la resta de països per tal d'acabar amb la guerra.
- Fer veure l'important valor de la vida, i per a rescatar aquest valor cal finalitzar amb els conflictes armats i l'ensenyança dels valors del respecte, tolerància i sororitat.⁴⁴
- Visibilitzar les conseqüències de la guerra en la vida de les nenes, les dones i els nens.

Per tal de portar a terme els seus objectius, la proposta metodològica de la ruta pacífica es basa en 3 punts fonamentals:

El primer és la mobilització, una eina pedagògica que utilitzen per a denunciar la guerra, i poder estendre així l'antimilitarisme. Consisteix en una marxa de milers de dones de diferents zones en caravana fins als indrets on es troben les principals víctimes del conflicte armat. El següent quadre mostra les diferents rutes efectuades per la Ruta Pacífica.

---

⁴⁴ La sororitat fa referència al suport, coexistència i solidaritat davant els problemes socials que es presenten en societat. La sororitat és un valor, com la fraternitat, però vinculada a la unió, respecte i amor entre el gènere femení.

RUTA	DONES PARTICIPANTS	ANY
Mutatá-Urabá	800	1996
Cartagena	200	1997
Sud-est d'Antioquia	1500	1997
Pavarando-Antioquia	500	1997
Cartagena	1000	1999
Barrancabermeja-Santander	2500	2001
Bogotá	7000	2002
Putumayo	3500	2003
Cauca	1000	2004
Chocó-Quibdó	2000	2005
Bogotá ☐	250	2006

La segona metodologia és la construcció d'un nou llenguatge simbòlic, a través de diferents disciplines com el cant, la dansa els colors... per tal d'arribar a exterioritzar els dolors, la ràbia i les pors que provoca la guerra i la violència d'aquesta.

I finalment, trobem la formació política, una eina pedagògica de reflexió i recull d'una postura ètica i política que té com a objectiu la negociació i transformació d'un model educatiu per tal de transformar les pràctiques culturals. Entre elles destaquen el consell internacional de dones per la pau (1977), la trobada de dones contra la guerra (2004) entre altres.

ORGANITZACIÓ FEMENINA POPULAR

L'Organització Femenina Popular és una organització que té com a objectiu la millora concreta de les condicions de les dones. Aquesta, va néixer el 1972 a la població de Barrancabermeja com a una proposta local de l'església catòlica per tal de superar les injustícies socials i la violència que patien les dones, a través de la formació de clubs de dones de casa.

Però no va ser fins al 1988 que van iniciar un procés organitzatiu autònom independent de l'església. Així, l'organització que es va iniciar en un principi com un procés organitzatiu de base local es va anar ampliant cap a la regió de Magdalena Medio i a les ciutats de Bogotá i Neiva.

Podem determinar que la missió i el principal objectiu de l'OFP (Organització Femenina Popular) és promoure i defensar els drets humans de les dones a través de la consciència de

gènere i de classe, gràcies a diferents accions polítiques, jurídiques, econòmiques i organitzatives.

Trobem que l'organització ha determinat els seus principis, els quals els podem observar també al seu himne (vegeu annex XII), i en ells basa tota la seva acció en 5:

- Autonomia com a dones, aquestes tenen dret a ser independents per si mateixes i no ser influïdes per cap partit polític, per part de l'Estat o per un grup militar.
- Civilitat
- Resistència contra la militarització i la lluita contra tot allò que implica la guerra, als governs que proporcionen un model polític injust cap a la societat, la violació dels drets humans i contra la societat patriarcal.
- Participació activa de les dones que formen part de l'OFP, per tal de poder garantir el seu empoderament⁴⁵ com éssers polítics que vetllen per la construcció de projectes i una societat per a una vida digna.
- La transparència de l'organització que garanteix a totes les afiliades una gestió transparent quant a la gestió dels recursos, els comptes i totes les accions que es porten a terme.

Podem determinar, que a través de l'ús de tots aquests principis mencionats, l'organització abasta tots els àmbits de l'Estat. Treballa en tots aquests per tal d'establir els seus objectius i crear una societat completament justa.

En l'àmbit polític trobem que es porten a terme diferents actuacions per tal d'enfortir l'actuació de les dones enfront dels conflictes bèl·lics, així com la reafirmació de la vida per sobre de la guerra. En aquest mateix àmbit trobem l'impuls d'acords humanitaris fomentant així els drets humans.

Pel que fa al nivell cultural, trobem el desenvolupament de diferents programes d'educació, formació... Per tal de fomentar la participació de la dona en la societat i la seva igualtat enfront el sexe masculí.

I finalment, trobem que a nivell econòmic l'OFP capacita i fomenta ajudes cap a les dones dels sectors més populars i ínfims de la societat, per aconseguir així una independència econòmica.

---

⁴⁵ El terme "empoderament" fa referència al procés pel qual les dones augmenten la seva capacitat de configurar les seves pròpies vides i el seu entorn.

SUFRAGISME I MOVIMENTS SOCIALS FEMENINS

Per finalitzar amb la part teòrica, cal destacar diferents similituds entre tots els moviments socials femenins que acabo de treballar. Una similitud que és més que òbvia per a tots els moviments és que s'inserten dins una mateixa reivindicació que els engloba: la reivindicació feminista, la qual lluita principalment per l'eliminació de les desigualtats entre homes i per l'erradicació de la societat patriarcal.

Ambdós moviments trobem que lluiten per la millora de l'educació, l'àmbit econòmic, l'àmbit polític i la situació de les dones en contextos totalment diferents. Per una banda, trobem a les sufragistes que lluiten per aconseguir el vot femení, ja que creuen que a partir d'aquest aconseguiran erradicar les desigualtats socials entre els sexes, a través d'atorgar la ciutadania a les dones. Però per altra banda trobem als diferents moviments socials, que a l'observar que posteriorment d'atorgar el dret a vot a les dones als diferents països continuen havent-hi desigualtats i injustícies, intenten erradicar aquestes desigualtats centrant-se en el seu context i societat. Per exemple, el moviment de Dones de Negre sorgeix sota un context bèl·lic, i lluita per erradicar totes les desigualtats que la guerra provoca en les dones. També trobem la Ruta Pacífica un moviment de dones sorgit també dins un conflicte bèl·lic, com és el de Colòmbia, i que fan un recorregut per totes les províncies del seu país per donar suport a les dones que pateixen la violència de guerra, ja que com sabem les dones són les que més pateixen en una situació bèl·lica, ja sigui per la pèrdua dels seus fills o per les constants i abusives violacions que pateixen com a botí de guerra, o també trobem el cas de les àvies de Plaça de Maig que lluiten per recuperar als seus néts i nètes arrabassats durant la dictadura de Videla.

En definitiva, jo determinaria que la principal similitud que tenen i han tingut tots els moviments socials femenins al llarg de la història és que han lluitat per la defensa dels drets de les persones, dels drets de les minories més castigades socialment com són les dones i els nens i les nenes. Lluiten per la pau i no a la guerra ja que el context bèl·lic implica violacions dels més dèbils socialment, com és el cas de les dones.

PART PRÀCTICA

ENTREVISTA SUSANNA TAVERA

Susanna Tavera Garcia (Madrid ,1945) és una historiadora espanyola, professora i catedràtica titular d'Història contemporània a la Universitat de Barcelona, especialitzada amb els estudis relacionats amb la dona, concretament en els contextos propers a l'anarquisme i al moviment obrer. Actualment exerceix com a professora del màster titulat "Estudi de dones, gènere i ciutadania"

La seva obra és extensa, és autora d'obres com *Experiencias desiguales: conflictos sociales y respuestas colectivas (siglo XIX)* (1994) juntament amb l'autora Mary Nash⁴⁶ *Federica Montseny, la indomable* (1995), *Solidaridad obrera. El fer-se i desfer-se d'un diari anarcosindicalista (1915-1939)* (1994), *Las mujeres y las guerras: el papel de las mujeres en las guerras de la Edad Antigua a la Contemporánea* (2003) entre altres.

Aquesta entrevista va ser efectuada el 6 de novembre del 2017 a la Universitat de Barcelona a les 19.00 hores.

Dra Tavera, és vostè professora del Màster d'Estudis de dones, gènere i ciutadania i vostè imparteix l'assignatura de "història del feminisme i dels moviments socials", em podria explicar sintèticament de què tracta la matèria.

L'assignatura tracta d'estudiar i plantejar la formació del feminisme com un moviment social contemporani i que a més implica al mateix temps implica la presència pública de les dones, anar al terreny dels àmbits públic, estudiem els naixements dels feminismes en el món occidental i dediquem una atenció especial al feminisme a Catalunya i d'Espanya. És una assignatura molt maca, perquè implica el plantejament de la presència pública de les dones en el món contemporani. El perfil de les dones dirigents feministes i de les activistes feministes és un perfil d'escriptores o periodistes, i podem dir que la guerra civil implica la irrupció d'altres perfils més implicats amb l'activisme polític. En definitiva, és una assignatura que planteja la història del feminisme des de perspectiva sociològica, entenent la societat de la qual surt i respecte a la qual exerceix el seu activisme.

⁴⁶ Mary Nash (1947) és una historiadora irlandesa resident a Catalunya especialitzada en l'estudi de la dona i del feminisme a Espanya.

El sufragisme es pot considerar el primer moviment social feminista?

No, és a dir, el sufragisme és un moviment del s.XX i ja trobem feminismes anteriors al segle XIX. En concret, en la societat catalana les primeres feministes són de la segona meitat del segle XIX i del que aleshores era el poble independent de Gràcia, dones com l'Amàlia Domingo Soler, la Maria Àngeles de Allado o la Teresa Claroamor les quals militen i organitzen la primera societat feminista de la història de Barcelona a Gràcia, poble independent fins a 1897.

Podem considerar a Olympe de Gouges i Mary Wollstonecraft precursors del moviment sufragista i en quin sentit van ser les seves aportacions?.

Olympe de Gouges es troba en un context de Revolució Francesa, i se la pot considerar pionera però no precursora del sufragisme, el sufragisme com li he dit és un moviment que sorgeix al segle XX, no de la Revolució Francesa, de la crisi de l'antic règim. Pel que fa a la Mary Wollstonecraft és necessari estudiar-la, observar la societat de la qual sorgeix i els problemes que la fan exercir un activisme. Personalment, això dels precursors, si és cert que hi ha pioneres, però no són militants en el sentit longitudinal com en el sentit de la pertinença d'una societat.

Quines van ser les condicions que es van donar als EEUU perquè sorgís el primer moviment sufragista?

L'exclusió de les dones de la ciutadania política. La societat liberal és una societat on les dones han d'estar recloses en l'àmbit privat de la família i no tenen manera de participar en l'àmbit públic, però per altra banda tampoc se'ls reconeix la ciutadania i el fet de no tenir el dret al vot, que és la raó fonamental del moviment sufragista, deriva de la raó fonamental de no ser considerades ciutadanes.

Quina relació va haver-hi als EEUU entre el sufragisme i el moviment antiesclavista?

La principal relació que podem establir és que són els dos grans sectors exclosos de la ciutadania política i de la ciutadania social, els esclaus i les dones. El fet més dramàtic d'aquesta qüestió és que per a les dones és que els esclaus van aconseguir la manumissió abans que les dones aconseguissin la ciutadania política, fet en el qual trobem present la

força normalitzadora del sistema patriarcal, de la força que té aquest sistema en el món occidental.

El 1848 es van publicar dos textos, un molt famós “El manifest comunista” que no va deixar indiferent a ningú i que ha estat un text estudiat, traduït, comentat...I un altre “La Declaració de Seneca Falls” que va passar desapercebut i que ràpidament es va invisibilitzar. Quina conclusió podem extreure d’aquesta realitat social que patim les dones ?

La conclusió és simplement això, que les dones es trobaven excloses de la ciutadania política. Però també s’ha d’entendre que Seneca Falls és un poblet del nord de Nova York, on es van reunir unes dones, per la qual cosa queda molt apartat del cicle espacial del món occidental. Però la declaració de Seneca falls és la translació al terreny del gènere del què va significar la declaració d’Independència dels Estats Units, per tant obre la majoria d’edat de les dones americanes. Però aquesta doble percepció s’ha de tenir molt clara, si a mitjans del s.XIX es pregunta on es troba Seneca Falls el món occidental no sap ni tan sols localitzar-lo.

Per què creu que el moviment sufragista va ser criticat i se’l va titllar de ser un moviment burgès?

No és que se l’acusés d’una cosa incerta, el sufragisme és un moviment burgès. El que passa, és que no s’esperava que les dones lluitessin pels seus interessos en l’àmbit públic, i en aquesta perspectiva va causar escàndol, ja que aquesta societat no s’esperava això de les dones, i més el fet que parlessin el públic, àmbit el qual quedava reservat pels homes. Cal pensar que inclús per escriure les dones molt sovint necessitaven el permís d’un capellà o d’un confessor. Per exemple Santa Teresa no hagués escrit si el seu confessor no li hagués dit, cosa que diu molt de la nostra societat.

Podem parlar de moviment sufragista a Espanya o només podem parlar d’una dona que va lluitar durant la República pel vot de les dones, Clara Campoamor?

La Clara Campoamor és una feminista que és l’element més visible de les dones que a la història d’Espanya han reclamat el vot, però no és l’única. Trobem que hi ha un moviment de dones que lluiten per la ciutadania política del seu sexe, i lluiten des d’un terreny pràctic, ja que formen part de moviments i partits polítics. Sempre es visibilitzen unes més que altres, i això és el que va passar amb la figura de Clara Campoamor, de la mateixa manera que si

ens posen a parlar del feminisme social qui pitominitza aquest és la Concepció Arenal. Però cal pensar que a Catalunya Clara Campoamor queda molt lluny i tenim dones que són republicanes, progressistes, molt modernes per la seva època i que als anys 1930 reivindiquen el reconeixement del vot.

Segons els teus estudis i investigacions perquè a les dones ens ha costat tant accedir al vot, ser considerades ciutadanes?

Perquè la societat ha estat fonamentalment patriarcal i deriva també del fet que la societat treia uns rendiments que les dones estiguessin en l'àmbit privat, recloses en la família i cuidant-se de les funcions reproductives. Podem establir que és un ordre social el que treu profit d'això.

Després de la Primera Guerra Mundial les dones van aconseguir el vot a dos països, França i Anglaterra, va ser a conseqüència de les lluites i reivindicacions sufragistes o van ser altres les causes?

Crec que és per les dues raons, per la presència i lluita de les dones i també perquè són societats desenvolupades del continent europeu, i el seu propi desenvolupament condueix a l'expansió de la democràcia. El que passa és que Espanya forma part del que se l'anomena el sud i de l'àmbit mediterrani. Però cal pensar que dintre de l'àmbit mediterrani Espanya va ser el primer estat a atorgar el vot a les dones, ens trobàvem endarrerits en comparació a la resta d'Europa occidental però en l'àmbit mediterrani vam ser els primers a atorgar el vot.

Hi ha encara països al món on les dones encara no han aconseguit el dret a vot, creus que en algun moment totes les dones aconseguiran la ciutadania?, que hauria de canviar perquè això es donés?

Hauria de canviar fonamentalment les idees de la societat, el reconeixement de les dones, i hauria d'acceptar-se un ampli desenvolupament del conjunt social, mentre això no es tingui evidentment continuarà havent-hi països on les dones no puguin votar. Però aquest fet és principalment conseqüència del subdesenvolupament.

Creu que els moviments socials feministes tenen unes característiques diferents i pròpies?

Si, jo crec que tots els moviments socials tenen característiques pròpies, que els moviments culturals les tenen, així mateix els moviments feministes tenen unes característiques pròpies.

Quines han estat les aportacions del moviment sufragisme al feminisme?

La ciutadania política, la reivindicació de la ciutadania política, la presència pública de les dones i la defensa d'una dona política com individu ciutadà de ple dret. Cal pensar que ni tan sols podíem anar a la universitat, que a Espanya el decret que ens accepta a la universitat és de 1910, fins aleshores cap dona podia anar, exceptuant casos com el de Concepción Arenal qui va anar-hi disfressada d'home de manera il·legal, cosa que ens mostra el fet que les dones al llarg de la història hem sigut considerades ciutadanes de segona categoria.

ENTREVISTA A LAURA BADILLO RAMÍREZ

Laura Inés Badillo Ramírez és una historiadora colombiana llicenciada en història i especialitzada en ciències socials, polítiques públiques i gènere. Laura Badillo forma part de l'organització Ruta Pacífica.

Aquesta entrevista va ser efectuada el 8/12/2017 via internet, ja que l'entrevistada es trobava al seu país natal: Colòmbia. Per qüestions idiomàtiques, he decidit respectar l'idioma en el qual l'entrevista es va efectuar.

Para situarnos en contexto ¿Me podría explicar cual es la situación de la sociedad de su país, y concretamente, cual es el papel de las mujeres en esta?

La situación de las mujeres en Colombia es una situación de vulnerabilidad y de violencia estructural histórica por las desigualdades que han existido por el hecho de ser mujer. Igualmente estamos en un contexto de transición en el marco de un acuerdo final de negociación entre las FARC⁴⁷ y el estado y el gobierno colombiano vigente, donde las

⁴⁷ Las FARC són les forces armades revolucionàries de Colòmbia, el qual és un grup guerriller marxista-leninista

mujeres han cumplido un papel importante en la incidencia de este acuerdo para que tenga un enfoque de género, que lo han llamado “enfoque de los derechos de las mujeres” . El país atraviesa un momento difícil donde están asesinando defensores y defensoras de derechos humanos. Cabe destacar que en comparación con otras épocas las mujeres son un objetivo militar, sobre todo las lideresas que exigen su derecho a tierras o que tienen un proceso alrededor de este hecho. Este sería a grosso modo el contexto de Colombia, un contexto bastante polarizado , de elecciones presidenciales y de senado, que provocan diferentes discusiones sobre la ideología de género que generan retrocesos de género que ya se habían alcanzado.

Usted participa en la organización “Ruta Pacífica”, ¿me podría narrar cuál es el papel que ejerce usted en ella y por consiguiente, cuáles son sus obligaciones?

Los papeles que he cumplido en Ruta Pacífica han sido diversos, entre esos ha sido ser una feminista, activista, antimilitarista y pacifista. Actualmente mi rol es ser una activista que proporciona apoyo a la coordinación regional de la Ruta Pacífica Regional Santander en la elaboración especialmente de documentos, conversar sobre la estrategia política... Ese es el trabajo que realizo en la Ruta Pacífica de las mujeres. Adicionalmente a ello también formo parte de la fundación Mujer y Futuro que es el punto focal de la Ruta Pacífica Regional Santander.

¿Podría explicarme sintéticamente cuál fue el origen y que hechos que motivaron dicho origen de la organización ?

Básicamente el origen nace en el hecho de que varias lideresas escuchan el llamado de una monja la cual dice que en una región del nororiente antequeniano unos autores armados habían violado a muchas mujeres. Era el año 1996, y ellas decidieron para poder responder a estos hechos ir a acompañar a las mujeres, ir en ruta y en movilización. Este es el hecho que origina el nombre de la organización.

¿ Me podría explicar cuales son las principales acciones de la Ruta Pacífica ?

Principalmente se basa en la movilización social, en la incidencia social y política, en la formación y autoformación del movimiento como tal ,en la construcción e investigación de nuevos lenguajes, y también investigar a como la guerra ha afectado a la vida de las mujeres. En ese sentido lo que hace también es el fortalecimiento del movimiento de

mujeres, el movimiento feminista en Colombia desde un análisis pacifista, feminista y antimilitarista. Cabe destacar que los objetivos de la organización han ido cambiando a medida que las negociaciones se han ido logrando.

**El lema de la organización es “Las mujeres no parimos hijos e hijas para la guerra”
¿Me podría explicar que refleja dicho lema?**

El lema es todo una puesta política pacifista, antimilitarista y feminista basado posiblemente en un feminismo de la diferencia⁴⁸, en el sentido en el que somos las mujeres las que parimos. En ese sentido lo que queremos es hacer tajantemente un pare con nuestros cuerpos en relación con la reproducción. También por que sabemos que muchas mujeres que integran la ruta pacífica les fueron asesinadas y asesinados hijos e hijas, y que muchas de las que estamos en la organización optamos por no tener hijos para la guerra. Por eso decidimos hacer una puesta política, social y a partir de nuestro cuerpo esta agenda política y este eslogan.

Concretamente, ¿En que se basan las rutas y marchas que ejerce esta organización y cuales son los objetivos de estas?

Las movilizaciones de la Ruta son una estrategia política de movilización. Cada movilización tiene su objetivo, sus propios alcances y sus propios retos. Este año, precisamente en el día de hoy, muchas mujeres se están movilizandohacia el Chocó para denunciar todas las acciones sociales y políticas en el marco de la guerra. En ese sentido, cada movilización tiene una problemática concreta que quiere movilizar.

¿Cree que las acciones de Ruta Pacífica ayudan a mejorar la calidad de vida de las mujeres en su país?

Creo que la Ruta Pacífica no solo ayuda a mejorar la calidad de vida de las mujeres si no ayuda a que las mujeres tengan un criterio político y un proyecto de país más allá del que se sueñan ellas como mujeres, incluso a resignificar su propio proyecto de vida a partir del cuerpo, del pacifismo, del antimilitarismo... Y principalmente tiene como proyecto de país visibilizar la desigualdad y los horrores de la guerra a través de las mujeres de negro. Realmente es una estrategia como movimiento social que ha perdurado en el tiempo donde

---

⁴⁸ El feminisme de la diferència és un corrent del feminisme que defensa la diferència sexual com alliberador de la dona. Consideren que les dones no han d'esdevenir homes sinó que cada persona sigui com vulgui, tenir els mateixos drets i oportunitats que els homes.

todas las mujeres integrantes hemos mejorado nuestros discursos, nuestros análisis. La Ruta Pacífica nos ha aportado a todas a nivel personal, a nivel político y a nivel también de país.

¿La Ruta pacífica como movimiento social feminista tiene unas características propias por ser un movimiento de mujeres? y si es así, ¿cuáles son?

Cada movimiento tiene una agenda política diferente, yo diría que los movimientos feministas se distinguen de los movimientos sociales ya que tienen cada uno estrategias distintas, problemáticas distintas y acciones distintas. Creo que los movimientos feministas le han enseñado a otros movimientos sociales el uso de lo simbólico y como el uso de lo subjetivo y de lo personal que también puede llegar a ser político. Creo que ahí hay algo que las feministas le han brindado a los otros movimientos sociales. Obviamente se distinguen por que las apuestas de cada movimiento social son distintas, no son iguales. Hay algunas agendas que se tejen, por ejemplo aquí, juntamente con otros movimientos sociales, hemos construido una agenda por la paz, por la negociación... Encontramos entre nosotras puntos comunes pero también otros puntos en los que nos diferenciamos. Des de los movimientos sociales feministas nos distinguimos de los otros movimientos sociales por que estos no tienen la apuesta de las mujeres, de que las mujeres vivan libres de violencia... Ahí es donde hay que hacer la fuerza. Sí que hay unas agendas comunes con otros movimientos sociales entorno a la paz y a los derechos humanos.

¿Podría especificar qué similitudes crees que hay entre la Ruta pacífica y el primer movimiento feminista, el sufragismo?

Desde mi punto de vista como historiadora creo que hay movimientos que no se pueden comparar. El movimiento sufragista es parte del movimiento que la Ruta lleva, ya que sin ellas no hubiéramos logrado ser lo que hoy en día somos. Somos parte de un proceso que empezaron nuestras antecesoras en Inglaterra, Estados Unidos y diferentes países de Europa, y que posteriormente aquí en los años 40/50, empezamos también con el sufragismo. Yo diría que las apuestas también son distintas por que los derechos también se han conquistado y no podemos hacer una comparación. Creo que tenemos apuestas distintas en términos de problemáticas y las demandas pero somos parte del proceso que ellas ya iniciaron y comenzaron y que si ellas no hubieran hecho eso, nosotras tampoco hubiéramos iniciado esta lucha. No me gustaría hacer un análisis comparativo entre los dos movimientos porque como ya he mencionado, somos parte de uno solamente que tenemos contextos y retos distintos, hecho que deriva de que nos encontramos como es obvio en épocas distintas.

ANÀLISI PEL·LÍCULA “LAS SUFRAGISTAS”

“Suffragette” (traduïda a l'espanyol com “Las sufragistas”) és una pel·lícula britànica que va ser estrenada el 2015, dirigida per Sarah Gavron. Es troba protagonitzada per Carey Mulligan (Maud Watts), Helena Bonham Carter (Edith Elly) i Meryl Streep (Emmeline Pankhurst)

Cartell de la pel·lícula.

La pel·lícula ens situa a Londres el 1912 en un context d'una Anglaterra completament industrialitzada. La història és narrada a partir del personatge principal anomenat Maud Watts, una dona presentada a l'inici del film com oprimida i submissa al seu marit. A partir d'aquesta història individual ens narrarà una altra de caràcter col·lectiu, una història de dones que pertanyen a diferents classes socials que s'uneixen per lluitar per un interès comú: el dret a vot.

La pel·lícula se centra en l'acció de l'organització sufragista anomenada Women's Social and Political Union (WSPU), i concretament en la segona etapa de l'organització, quan els actes d'aquesta es van tornar d'un caire molt més violent com a conseqüència de la derogació d'un projecte de llei que promulgava el dret a vot.

Maud és una dona humil que treballa en unes condicions precàries a la mateixa bugaderia que treballa el seu marit Sonny i en la que va treballar la seva difunta mare. En aquesta, Maud ha de treballar jornades inacabables per una quantitat mísera de diners i suportant alhora la important diferència entre els salaris dels homes (19 xílings) i el de les dones (13 xílings), sense tenir en compte que les dones feien $\frac{1}{3}$ més de jornada que els homes. En aquesta fàbrica coneix a Violet Miller, militant de la WSPU. Aquesta és qui la introdueix en el món del sufragisme, encara que Watts en un primer moment es resisteix a unir-se al moviment. La decisió del Primer Ministre en contra de la llei que aprovava el dret a vot femení és el fet decisiu perquè Maud es decideixi unir al moviment. L'entrada a la WSPU de Maud esdevindrà un punt d'inflexió per ella, qui a través de la unió a aquest moviment evoluciona cap a un caràcter totalment reivindicatiu, independent i valent. A partir d'aquí se'ns narren dels diferents actes violents que efectuen juntament amb les seves companyes més pròximes: Edith Ellyn, una farmacèutica experta en explosius, Violet Miller, la seva companya de feina i Emily Davison a qui coneix a partir de les seves detencions. Aquests actes reivindicatius (tots ells encoratjats per la líder de la WSPU Emmeline Pankhurst) tals

com col·locar explosius a la propietat d'un ministre, destrossar cristalls, diferents explosions... la fan arribar a la presó i a viure situacions tan dures com per exemple ser alimentada forçadament per fer vaga de fam. Però les seves accions també la porten a perdre el seu matrimoni i al seu fill, ja que el seu marit es nega rotundament a acceptar la seva unió al moviment sufragista. Finalment, la pel·lícula finalitza amb l'acció de la sufragista Emily Davison qui per cridar l'atenció del rei i prestés així més atenció a la causa sufragista, al derby d'Epsom entra a la pista de carrera per col·locar una bandera sufragista, però mor aixafada per un cavall que pertanyia al rei. Aquesta acció simbolitza la implicació de les dones amb el moviment, les quals estaven disposades a perdre-ho tot per la causa: els seus fills, els seus treballs i fins i tot la vida.

Tota la pel·lícula es troba basada en fets reals, explica la directora Gavron que pel film van realitzar una investigació exhaustiva "Van anar als arxius del Museu de Londres, a la Women's Library, vam parlar amb catedràtics..." Els fets que se'ns narren van succeir tots realment: l'atac contra els aparadors, les manifestacions, l'explosió de la casa del ministre Lloyd George, la batuda a la casa de l'Emmeline Pankhurst, la mort Emily Davison...

També cal destacar que tots els personatges es troben inspirats per algú. Alguns sí que trobem que van ser reals, com per exemple la líder de la WSPU Emmeline Pankhurst, Emily Wilding Davison, la sufragista que va esdevenir la màrtir del moviment per la seva tràgica mort al derby d'Epsom i els diferents polítics que apareixen. Però, per exemple el personatge D'Edith Ellyn representa a totes les dones que somniaven amb estudiar una carrera professional però que no podien accedir-hi, Violet Miller esdevé la representació de totes aquelles dones maltractades pel seu marit i Maud Watts simbolitza a la dona treballadora, mare i dona dominada pel seu marit. Al llarg de la pel·lícula trobem diferents frases que inspiren a la reflexió, i encara que puguin semblar inspiració dels guionistes van ser pronunciades veritablement per sufragistes. Algunes d'aquestes frases són:

"No queremos quebrantar las leyes, queremos redactarlas"- Emmeline Pankhurst

"Prefiero ser rebelde que esclava, insto a las mujeres a la rebelión"- Emmeline Pankhurst

"Los hechos, no palabras cambian las cosas"- Lema de la WSPU

"No subestiméis nunca el poder de las mujeres para decidir nuestro destino. No nos han dejado alternativa, ¡desafiad al gobierno!"-Emmeline Pankhurst

Cal fer esment també del treball fet per part de l'equip de fotografia i vestuari, que gràcies a

les localitzacions i als diferents vestuaris dels personatges aporten molta versemblança a l'obra. Sembla veritablement que ens trobem a un Londres de principis del s.XX. Trobem un exemple del grau de versemblança que han volgut atorgar al film que fins i tot trobem escenes idèntiques a fets que van succeir realment i caracteritzacions de personatges molt fidels a la realitat:

Representació de l'alimentació forçada a la presó.

Escena de la pel·lícula on alimenten a Maud Watts forçadament a la presó.

Fotografia de l'accident d'Emily Davison.

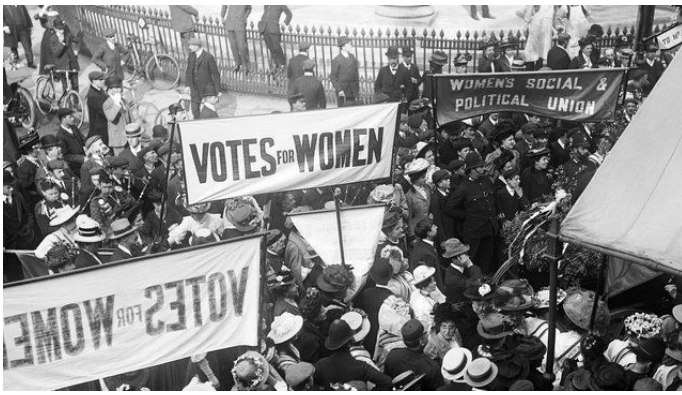
Escena de l'accident l'Emily Davison.

Fotografia d'una de les detencions d'Emmeline Pankhurst.

Escena on detenen a Maud Watts.

Manifestació de les sufragistes a 1905.

Escena on es representa una manifestació sufragista.

A l'esquerra trobem a la veritable Emmeline Pankhurst, i a la dreta a Meryl Streep interpretant el personatge d'Emmeline Pankhurst.

A l'esquerra trobem a la veritable Emily Davison, i a la dreta a Natalie Press interpretant el personatge d'Emily.

En definitiva, la pel·lícula "Las sufragistas" narra a través d'una història individual una de col·lectiva, la del moviment sufragista. A través d'ella podem observar la situació de les dones de l'època, les quals no podien expressar la seva opinió, havien de ser completament submises i restar en l'àmbit privat. Si decidien trencar aquests esquemes de dona alienada i decidir manifestar els seus drets eren marginades i abandonades pel seu entorn, com observem que li passa a la protagonista Maud Watts. La pel·lícula compta amb un 6,9/10 a filmalffinity, i ha rebut crítiques com "Pertenece a la categoría de películas necesarias que testimonian unos hechos que debían ser contados. Una auténtica lección de Historia" (Beatriz Martínez- fotogramas) "'Sufragistas' es una película que nos escupe a la cara la vergüenza. Con rabia, con delicadeza, con elegancia, con justicia, con verdad, con pasión."(Javier Ocaña- El País)

CONCLUSIONS

En un primer moment volia escollir un tema que m'agradés i em captivés però que alhora em fos desconegut i crec que ha sigut així, ja que he pogut aprendre sobre un tema que des de fa 2 anys fins a l'actualitat m'ha interessat molt: el feminisme.

També volia reivindicar la història de les dones, mostrar amb el meu treball tots els esforços que hem de fer les dones per reivindicar i per aconseguir els nostres drets i la igualtat, i negar rotundament que com molts diuen el feminisme actualment es troba mort. He pogut observar que no és pas així i que encara que pensem que ens trobem en un context d'igualtat ens falta molta lluita per aconseguir els mateixos drets entre homes i dones. També he pogut complir aquest propòsit, ja que a través de la història del sufragisme s'ha posat de manifest l'esforç de les dones per aconseguir el vot, i a través de l'estudi de 4 diferents moviments socials s'ha mostrat que encara es continua lluitant pels drets de les dones en diferents cultures i contextos.

El meu treball girava entorn de dues hipòtesis: la primera, és si el fet de què les dones no tinguéssim el dret al vot no restava només en un tema polític sinó que és la conseqüència d'una societat patriarcal, vull arribar a conèixer els motius pels quals a les dones se'ns ha denegat el dret a vot al llarg de la història i demostrar que no només resta en una qüestió política, sinó que va ser degut al fet que a les dones se'ns considerava ciutadanes de segona categoria, i per la qual cosa no podíem accedir a oportunitats i drets que tenien els homes tals com l'educació, la propietat o el vot. I la segona hipòtesi era que els moviments feministes tenen tots unes característiques comunes, que tots es troben formats i lluiten per uns objectius comuns.

Pel que fa a la primera hipòtesi, he pogut comprovar que és completament certa. El motiu de la negació al col·lectiu femení del vot no restava en una qüestió política, sinó que és conseqüència d'una societat patriarcal que vetlla per la conservació de l'autoritat de l'home sobre la dona. Aquesta societat patriarcal es tradueix durant segles a la política amb la derogació del vot a les dones, mostrant així aquesta autoritat sobre elles.

En definitiva, la qüestió del vot no resta en l'àmbit polític, si no més bé en l'àmbit cultural i en la visió que té la societat de les dones. A la societat formada des de la il·lustració, la revolució industrial, el naixement de la societat i a la família burgesa ja li estava bé la divisió de papers entre homes i dones en la societat, i en aquest context les dones havien de ser aquelles que tinguessin cura de l'àmbit privat, el seu objectiu i finalitat havia de ser el de ser les dones i

mares perfectes, aquelles que mantenien el caliu de les llars i feien bons ciutadans perquè en el futur poguessin treballar per a una societat que es mantingués intacte i consolidés el sistema patriarcal. Sota aquests principis, les dones no tenien cap necessitat de votar ni de ser ciutadanes de ple dret, aquest àmbit, el públic, es trobava reservat exclusivament als homes.

Darrere la negació del dret a la ciutadania hi ha molt més del que representa el dret a votar o no votar, darrere hi ha el sosteniment d'una jerarquia social i del manteniment d'una societat dominada pels homes.

Quant a la segona hipòtesi, també he pogut demostrar que és certa. Tots els moviments socials femenins tenen unes característiques comunes: lluiten pels drets de les dones en diferents contextos i cultures, treballen per les minories més marginades socialment, lluiten pels drets humans, són pacifistes i antimilitaristes i volen una justícia social. L'únic que el diferencien entre ells són les problemàtiques a les quals s'enfronten, com per exemple contra la guerra, desaparicions, violacions...

Com a conclusions puc determinar que el feminisme no comença pas amb el sufragisme com molta gent creu, sinó que comença abans amb la il·lustració. Les accions feministes de la il·lustració eren bàsicament accions individuals, com per exemple la que va fer Olympe de Gouges amb la seva declaració anomenada *Declaració dels drets de la dona i la ciutadana* o la de Mary Wollstonecraft amb la seva obra *Vindicació dels drets de la dona*. La il·lustració va garantir una sèrie de drets als homes que erradicaven les desigualtats entre ells, i en aquest moment les diferències entre els drets dels homes i el de les dones eren molt més notòries. És aquí quan es comença a gestar el sufragisme, el qual apareixerà primerament als Estats Units d'una forma més política i pacífica, i posteriorment sorgirà el sufragisme anglès el qual es caracteritza per ser molt més reivindicatiu. Van ser molts anys de lluites sufragistes perquè es pogués aconseguir el dret al vot, i un cop aconseguit les organitzacions sufragistes van pràcticament desaparèixer. Però l'acció sufragista no va desaparèixer totalment, sinó que a partir d'aquesta observem que sorgeixen diferents moviments socials femenins que lluiten des d'un pla més actual per diferents problemàtiques respecte als drets de les dones. En definitiva, les sufragistes lluitaven contra l'expressió del sistema patriarcal de la negació al dret a vot, a l'aconseguir-ho, les organitzacions sufragistes van desaparèixer però de la seva acció sorgeixen diferents moviments socials que cerquen també erradicar amb diferents expressions del sistema patriarcal que afecten directament al sector femení.

Les principals dificultats que he trobat a l'hora de fer la part del sufragisme és que ha sigut una mica difícil seleccionar la informació, ja que al ser sobre un tema històric necessitava seleccionar els fets més importants i destacats sobre el moviment.

Però en la part dels moviments socials (exceptuant el de les àvies de plaça de maig) m'ha sigut molt més difícil trobar informació, principalment perquè aquests són més actuals i no hi ha encara tants estudis fets en comparació amb el sufragisme. La informació que utilitzat per elaborar el treball o bé me l'ha proporcionat la tutora del treball o bé me la va proporcionar l'entrevistada de la Ruta Pacífica.

També se'm va dificultar fer una de les dues entrevistes concretament la de Laura Badillo. Al trobar-se ella a Colòmbia havíem de fer l'entrevista obligatòriament per internet, per la qual cosa dificulta més la comunicació entre entrevistada i entrevistadora.

Personalment, el treball m'ha aportat un grau de coneixement bastant elevat sobre el sufragisme femení. He pogut observar i prendre consciència de la importància del vot en la societat, el qual determina completament el rol que té un sector a la societat. Alhora, crec que m'ha servit també per comprendre el feminisme actual, el qual segueix la línia de la lluita de les sufragistes però des d'una perspectiva renovada i totalment adaptada a la nostra època. També m'he pogut adonar de l'exclusió que patim les dones a la societat. El fet que la majoria de persones de la meua edat no sabessin el que és el sufragisme ja diu molt d'aquesta exclusió, a l'institut se'ns narra la història des d'una perspectiva masculina, i no es fa referència pràcticament o es passa molt per sobre la història femenina, seria un clar exemple el moviment sufragista.

Finalment aquest treball m'ha ajudat a saber com elaborar correctament un treball ben fet, com fer la bibliografia, aprendre a citar annex i com seleccionar correctament la informació. Aquest treball m'ha ensenyat a com fet totes aquestes coses, cosa que crec que m'ajudarà molt a fer treballs pròximament d'àmbit universitari.

BIBLIOGRAFIA

Abuelas plaza de mayo Argentina. Recuperat el 15 d'octubre de 2017
<https://www.abuelas.org.ar/>

Brandt M. (2014): *La plaza de Mayo: ¿Símbolo de qué, por qué y para quién?* Recuperat el 5 d'octubre de 2017.

http://lateinamerika.phil-fak.uni-koeln.de/fileadmin/sites/aspla/bilder/ip_2014/MirjamBrandt_Ensayo_La_Plaza_de_Mayo.pdf

Carceller A. (2013) *El primer feminismo en España*. Recuperat l'1 de desembre de 2017.

<http://losojosdehipatia.com.es/cultura/historia/el-primer-feminismo-en-espana/>

Carolina M.(2012) *Barrancabermeja: tras las huellas de Organización femenina popular*. Recuperat el 26 de novembre de 2017.

<http://www.scielo.org.co/pdf/rcde/n62/n62a05.pdf>

Cervera M. (2011) *Feminismo y antimilitarismo: la red de mujeres de negro contra la guerra*. Recuperat el 25 d'octubre de 2017.

<http://fundacionbetiko.org/wp-content/uploads/2012/11/feminismo-y-antimilitarismo-la-red-de-mujeres-de-negro-contra-la-guerra.pdf>

Durán P. (2010) *El voto femenino en España*. Recuperat l'1 de desembre de 2017.

<http://www.asambleamadrid.es/ES/ActividadParlamentaria/PublicacionesdeAsamblea/PublicacionesNoOficiales/Documents/voto%20femenino.pdf>

Ferrer S. (2011) *En favor de los derechos de las mujeres, Olympe de Gouges*. Recuperat 11 de juliol de 2017.

www.mujaresenlahistoria.com/2011/12/en-favor-de-los-derechos-de-las-mujeres.com

Fuster F. (2007) *Dos propuestas de la ilustración para la educación de la mujer: Rousseau vs Mary Wollstonecraft*. Recuperat el 10 d'agost de 2017.

<http://serbal.pntic.mec.es/~cmunoz11/fuster50.pdf>

Gallego M.(2016) *La verdad de las mujeres*. Recuperat el 5 de novembre de 2017.

<http://www.aecid.es/Centro-Documentacion/Documentos/Publicaciones%20coeditadas%20po>

[r%20AECID/La%20verdad%20de%20la%20mujeres%20\(Resumen\).pdf](#)

González M (2009) Arenal vol. 16 *Las sufragistas británicas y la conquista del espacio público* Recuperat el 3 de novembre de 2017.

<https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=3323217>

González J. (2011) *La mujer a través de la historia*. Recuperat 24 de juny de 2017.

http://www.aulaviolenciadegeneroenlocal.es/consejos Escolares/archivos/Mujeres_en_la_Historia.pdf

Jara F. (2017) *Olympe de Gouges, la feminista guillotizada por los revolucionarios franceses que no reconocieron sus derechos*. Recuperat 19 de juny de 2017.

<http://www.infobae.com/sociedad/2017/03/08/olymp-de-gouges-la-feminista-guillotizada-por-los-revolucionarios-franceses-que-no-reconocieron-sus-derechos.com>

Leiva M. (2014) *Abuelas de Plaza de Mayo: una historia de lucha incesante por la identidad*. Recuperat el 15 d'octubre de 2017.

<https://www.elancasti.com.ar/especiales/2014/8/7/abuelas-plaza-mayo-historia-lucha-inesante-identidad-230750.html>

López G. (2009) *Olimpia de Gouges: un personaje que escribió su propia historia*. Recuperat 14 de juny de 2017.

http://www.ciudaddemujeres.com/articulos/IMG/pdf_OlimpiaDeGouges_GuiselaLopez_.pdf

Mendoza B. (2006): *El sufragismo* .Recuperat el 20 d'agost de 2017.

<http://www.iesmartilhuma.org/departaments/CSocials/Santi/PortalHistoria/BLOC2/Apunts/el%20sufragismo.pdf>

Mendoza C.(2007) *Heroína de los derechos humanos: Olimpia de Gouges*. Recuperat 19 de juliol de 2017.

www.lagratitud.blogspot.com.es/2007/05/olimpia-de-gouges.com

Montagut E. (2013) *Aproximación a la historia del sufragismo*. Recuperat el 26 d'agost de 2017

[.http://losojosdehipatia.com.es/cultura/historia/aproximacion-a-la-historia-del-sufragismo/](http://losojosdehipatia.com.es/cultura/historia/aproximacion-a-la-historia-del-sufragismo/)

Ocaña J.(2009) : *El desarrollo del movimiento feminista: el triunfo del sufragio*. Recuperat el 22 d'agost de 2017.

<http://www.historiasiglo20.org/sufragismo/triunsufrag.html>

Olmedo F. (2013): *Clara Campoamor y el voto femenino en España* . Recuperat l'1 de desembre de 2017.

<http://www.artearqueohistoria.com/DESCARGAS/REVISTA/2012/HISTORIA/clara-campoamor-y-el-voto-femenino.pdf>

Palacios F.: *Movimientos sociales y género* . Recuperat el 15 de desembre de 2017

http://www.redcimas.org/wordpress/wp-content/uploads/2012/10/mmss_ygenero.pdf

Rubiera C., Fernández V., Cid R.M., González M., García S., Suárez C., Medina S. (2011) *Mujeres en la historia*. Recuperat 22 juny de 2017

http://www.aulaviolenciadegeneroenlocal.es/consejos Escolares/archivos/Mujeres_en_la_Historia.pdf

Ruta Pacífica de las mujeres colombianas. Recuperat l'1 de novembre de 2017.

<https://www.rutapacifica.org.co/>

Saenz M. (2013) *Mary Wollstonecraft: un referente feminista*. Recuperat el 28 de juliol de 2017.

<http://www.unirioja.es/dptos/dd/redur/numero11/saenz.pdf>

Sánchez E. (2016) *La Ruta Pacífica de las mujeres*. Recuperat l'1 de novembre de 2017.

<http://www.scielo.org.co/pdf/rcde/n71/n71a12.pdf>

Vera S. (2012) *Movimientos sociales, territorio e identidad: el movimiento de abuelas y madres de Plaza de Mayo*. Recuperat el 4 d'octubre de 2017.

http://www.memoria.fahce.unlp.edu.ar/art_revistas/pr.5493/pr.5493.pdf

Wallach J. (2014) Fragment del llibre. *Las mujeres y los derechos del hombre. Feminismo y sufragio en Francia*. Recuperat el 22 de juliol de 2017.

www.elhistoriador.com.ar/articulos/mundo/olympede_gouges_y_la_declaracion_de_los_derechos_de_la_mujer.com